

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Katedra psychologie a patopsychologie

Bakalářská práce

Magdaléna Koplová

Agresivita u dětí předškolního věku

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, veškerá použitá literatura je uvedena v seznamu zdrojů.

V Olomouci dne

.....

Magdaléna Koplová

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Simoně Dobešové Ph.D. za odborné vedení práce, za poskytování rad, vstřícnost a věcné připomínky při zpracování závěrečné práce.

Děkuji také zúčastněným respondentům za jejich ochotu odpovídat na otázky týkající se rozhovoru.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá agresivitou dětí předškolního věku. Práce je rozdělena do dvou částí na teoretickou část a praktickou část. První část teoretická vymezuje pojmy týkající se tématu práce. Definiuje pojmy předškolní období, agrese, agresivita, dětská agrese a faktory ovlivňující dětskou agresivitu. V příloze jsou uvedeny také hry pro zvládání dětské agrese. Praktická část práce obsahuje výzkum, jehož cílem bylo zjistit, jak učitelé předškolních zařízení nahlíží na agresivitu dětí předškolního věku. Výzkum byl proveden pomocí polostrukturovaného rozhovoru a výsledky byly zpracovány otevřeným kódováním. Cílem bakalářské práce bylo zjistit pohled učitelů mateřských škol na agresivitu a její nárůst u dětí předškolního věku.

Klíčová slova: agrese, agresivita, předškolní období, agresivní chování, mateřská škola

Abstract

The Bachelor thesis is focused on aggression in preschool children. The thesis has two parts - theoretical and practical. The theoretical part defines key terms of the thesis, such as preschool period, aggression, aggressiveness, child aggression, and factors influencing child aggression. Games for coping with child aggression could be found in the attachment. The practical part of the thesis contains research aimed at teachers of preschool facilities and how they look at aggression in preschool children. The research was carried out as a semi-structured interview, and the results were processed by open coding. The bachelor thesis is aimed to reveal the view of kindergarten teachers on aggression and its growth among preschool children.

Keywords: aggression, aggressiveness, preschool period, aggressive behaviour, kindergarten

Obsah

Úvod	7
TEORETICKÁ ČÁST	8
1 Vymezení základních pojmů	9
1.1 Předškolní věk.....	9
1.1.1 Kognitivní vývoj	9
1.1.2 Psychomotorický vývoj	10
1.1.3 Emoční vývoj	10
1.1.4 Socializace	10
1.2 Agresivita.....	11
1.3 Agrese	12
1.3.1 Funkce agrese.....	13
1.4 Agresivní chování	14
1.4.1 Motivace k agresivnímu chování	14
2 Dětská agresivita.....	15
2.1 Co je dětská agresivita	15
2.2 Co vyvolává dětskou agresivitu	16
2.3 Druhy dětské agrese	16
2.4 Profil agresivního a ubližovaného dítěte.....	17
Agresivní dítě	17
2.5 Hra jako prostředek pro usměrňování dětské agresivity	18
2.5.1 Hra.....	18
2.5.2 Dělení her	19
3 Faktory ovlivňující agresivní chování dítěte	21
3.1 Dědičnost	21
3.2 Vnější faktory.....	21
3.2.1 Vliv v prenatálním období	21

3.2.2	Prostředí	21
3.3	Rodina	22
3.3.1	Pesso Boyden terapie	23
3.4	Vliv médií	24
4	Vybrané výzkumy dětské agresivity.....	25
4.1	Vliv superhrdinů na agresivní chování dítěte předškolního věku.....	25
4.2	Pohled učitelů na agresivní chování dětí předškolního věku.....	26
PRAKTICKÁ ČÁST		28
5	Výzkumné šetření	29
5.1	Výzkumný problém a výzkumné otázky	29
5.2	Použité metody.....	31
5.3	Charakteristika respondentů a průběh výzkumného šetření	32
5.4	Výsledky výzkumného šetření	33
5.5	Diskuze	38
Závěr.....		43
Seznam zdrojů		44
Příloha A – Hry pro usměrňování agresivity.....		47
Příloha B – Přepis rozhovorů.....		51

Úvod

Agresivní chování můžeme označit jako projev lidské bytosti, avšak do jisté míry. V poslední době se stále více setkáváme s agresivitou, ať už se jedná o film s hvězdným obsazením nebo poslaneckou sněmovnu. Neměli bychom přehlédnout fakt, že dítě, zejména dítě předškolního věku, je velmi vnímavé a všechny tyto události na něj mohou působit a může se stát, že agresivní chování se pro dítě stane běžným jevem. Jako rodiče bychom měli vědět, co dítě v televizi či na počítači sleduje a umět to ovlivnit. Mateřská škola následně doplňuje výchovu v rodině, zde můžeme dítě vést správným směrem k pochopení vlastních emocí a chování.

Téma bakalářské práce jsem si vybrala právě z důvodu, že jsem za svou krátkou praxi byla svědkem, kdy se dítě chovalo agresivně, až to bylo takzvaně za hranou. Zajímalo mě tedy pohled pedagogů mateřských škol, zda mají pocit, že se výskyt agresivního chování u dětí zvyšuje a zda jsou projevy násilnější. Jestli mají pedagogové nějaké rituály, jak agresivní chování řeší či se mu snaží určitým způsobem předcházet. Předškolní věk je pak zvolen z důvodu, že s tak starými dětmi mám nejširší zkušenosti a chtěla bych v budoucnu pracovat v mateřské škole.

V teoretické části se zabývám pojmy souvisejícími s agresivitou a předškolním věkem. Dále také faktory, které mohou ovlivňovat agresivní chování dětí a vybrala jsem si dva výzkumy, které mě zajímaly a týkají se agresivity. Pro veškeré poznatky byla využita odborná literatura, která je shrnuta v seznamu zdrojů. Praktická část je poté zaměřena na výzkum, jak pedagogové mateřských škol nahlíží na agresivní chování dětí. Pro výzkum byla využita metoda polostrukturovaného rozhovoru, kde jsem se dotazovala pěti učitelek mateřských škol. Zaměřila jsem se na to, zda jejich pohledu agresivita narůstá a jaký podíl na tom mají média. Výsledky pak byly zpracovány formou otevřeného kódování a rozděleny do 8 kategorií. V diskuzi jsou následně rozebrány výsledky výzkumu.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Vymezení základních pojmů

První kapitola bakalářské práce je zaměřena na vymezení základních pojmů, které nám pomohou dostat se do problematiky agresivních dětí. Seznámí nás s pojmy jako jsou předškolní věk, agresivita, agrese a její druhy a agresivní chování.

1.1 Předškolní věk

Předškolní věk je vymezen od 3 do 6 – 7let věku dítěte. Konec tohoto období je určen důležitým sociálním milníkem, kterým je nástup do základní školy. Základní škola však není první sociální zkušeností dítěte. Jeho první odloučení od matky a od rodiny nastává při nástupu do mateřské školy, která ho v tomto období značně ovlivňuje. Zde si dítě začíná budovat první přátelství, spolupracovat s ostatními, dodržovat určitý řád školy. Dítě si začíná vytvářet vlastní vztah ke světu a pozici v něm, a to zejména pomocí jeho představivosti a intuitivního uvažování, které není regulováno logikou. (Vágnerová, 2012)

1.1.1 Kognitivní vývoj

V předškolním období se inteligence dítěte vyvíjí na vyšší úroveň intuitivního myšlení, kterému předcházelo symbolické myšlení. Dítě je však svým myšlením vázáno na to, co vidí nebo co vidělo již dříve, uvažuje tedy na základě podstatných podobností. (Langmeier, a další, 2006)

Poznávací procesy dítěte předškolního věku jsou charakteristické těmito pojmy: **Centrace**, což znamená, že dítě směřuje svoji pozornost na jeden z několika znaků osoby nebo věci. Přehlíží ostatní znaky, které mohou být mnohdy podstatnější, nezaujaly však pozornost dítěte. S centrací souvisí také pojem egocentrismus, který můžeme vysvětlit jako ulpívání na svém názoru. Názory jiných lidí pro dítě neexistují, dítě nechápe, že ostatní lidé mohou mít svůj názor, který se od jeho může lišit. S egocentrismem souvisí také časté zkreslování úsudků. Dalším pojmem je **fenomenismus**, ten se dá vysvětlit jako určité vnímání světa dítětem. Bere věci nebo situace tak, jak je na první pohled vidí. **Prezentismus** je přetrvávající vnímání světa způsobem každého dítěte váže se na přítomnost. Úzce souvisí s fenomenismem. Tyto tři pojmy popisují způsob, jakým dítě v předškolním věku vnímá svět. Obdobně můžeme také popsat to, jak dítě dané informace ze světa zpracovává. Prvním pojmem je **magičnost**, dítě zpracovává realitu vlastním způsobem, reálný svět si "přikrášluje" svou fantazií. Realitu a fantazii od sebe ještě neodlišuje. Pomocí **animismu** se dítě snaží lépe chápat svět, neživým věcem přiřazuje lidské činnosti a vlastnosti. **Arteficialismus** je způsob, jakým si dítě vykládá svět, veškeré věci okolo sebe připisuje lidské činnosti (někdo napustil vodu do rybníka, někdo vysázal stromy a

vznikl les). Aby dítě ve světě cítilo jistotu, napomáhá mu k tomu **absolutismus**. Jedná se přesvědčení, že každé poznání je definitivní a neměnitelné. (Vágnerová, 2012)

1.1.2 Psychomotorický vývoj

Motorický vývoj dítěte v předškolním období je spíše o zdokonalování naučených pohybů, větší hbitost a elegance při pohybu dítěte. (Langmeier, a další, 2006)

Co se týká jemné motoriky dítěte ji neustále zdokonaluje při hře s malými předměty a zejména při kresbě. V průběhu období se dítě zdokonalí a z obyčejných čmáranic se s rostoucím věkem dítěte můžeme kochat kresbou lidské postavy i s detaily. (Langmeier, a další, 2006)

Řeč se období předškolního dítěte značně zdokonaluje. Od jednoduchých slovních spojeních až po věty o několika souvětích. S řečí souvisí také naslouchání a růst poznatků o sobě a okolním světě. Děti jsou přirozeně zvědavé a rády si povídají, pojmenovávají věci ve svém okolí a otázkou „Proč?“ se snaží chápat souvislosti. (Langmeier, a další, 2006) *„Důležitý pokrok dítěte v předškolním období spočívá také v tom, že začíná účinně užívat řeči k regulaci svého chování.“* (Langmeier, a další, 2006)

1.1.3 Emoční vývoj

Na rozdíl od předchozího batolecího období je dítě předškolního věku v emočním prožívání stabilnější a vyrovnanější. Vývoj emoční paměti dítěti napomáhá si vzpomenout na pocity, které zažilo dříve a mohou jej dál ovlivňovat. Dítě svoji potřebu zvládne vyjádřit už i jiným způsobem než křikem a pláčem. Pokud jeho potřeba není hned uspokojena, dokáže se s touto situací lépe vyrovnat. Děti mají rády legraci, v předškolním věku jsou jejich vtipy jednodušší, chápou je zejména vrstevníci. V předškolním období se u dítěte rozvíjí emoční inteligence, která dítěti napomáhá pochopit jeho pocity a emoce, ale i pocity druhých lidí. Stále více dokáže ovlivnit své projevy a potlačit své emoce. (Vágnerová, 2012)

*„S citovým vývojem úzce souvisí i první chápání základních **morálních kvalit**, tzn. toho, co je dobré a co je špatné. V chápání dobra a zla mají velký význam pohádky nebo vyprávění příběhů s nějakým výchovným obsahem. Dítě se učí chápat, co znamená pomoc druhému, rozdělit se oblíbenou hračkou, setkává se s potrestáním zla a odměňováním dobrých skutků.“* (Plevová, 2006)

1.1.4 Socializace

„Nejdůležitější etapy socializace probíhají vždy v malých skupinách, v nichž se lidé setkávají „tváří v tvář“, a tato malá lidská společenství jedinci zprostředkovávají univerzální

vzorce, pravidla a zvyky jak v myšlení a v představách, tak v jednání. Tito činitelé mají nejvýraznější vliv na to, jak se člověk vyvíjí prostřednictvím odměn, trestů, a při osvojování sociálních vzorců a rolí, které mohou i zcela jednoduše sloužit jako modely lidského jednání.“ (Kot'a, 2015)

Primární socializaci má od nejtělejšího věku dítěte na starost rodina, jinak tomu není ani v předškolním období. Začínají se však tvořit i další sociální skupiny, a to zejména v mateřské škole. Setkávání dítěte s jinými dětmi a dospělými napomáhají k vytvoření jeho individuality, jelikož pomocí jiných lidí získává nové zkušenosti. Důležitým znakem pro vytváření vztahů a navozování kontaktů s cizími lidmi je získání pocitu jistoty a bezpečí a vytvoření si vědomí domova a identity. Pokud tuto zkušenost rodina dítěti neposkytla, dítě není schopno zvládat nové sociální dovednosti. (Vágnerová, 2012)

V předškolním období dochází u dítěte k vývoji sociální reaktivity. Od narození se dítě socializuje s nejbližší rodinou, tento okruh se dále rozšiřuje, a právě v předškolním období dostává nový rozměr. Dítě se začíná socializovat i s jinými lidmi než se členy rodiny a tím jsou například vrstevníci v mateřské škole či učitelky. Jeho sociální dovednosti se díky tomu zdokonalují a dítě začíná také přijímat společenské normy. Již z rodiny většinou ví, co se smí a co ne, v předškolním období si ještě více rozšíří pojem o společensky přijatelných normách, bohužel ne všechny rodiny své děti vybaví touto dovedností. Před nástupem do mateřské školy sociální role dítěte byla syn, popřípadě sourozenec, nyní si osvojuje další sociální role. Novou rolí pro něj může být role kamaráda, žáka či vrstevníka. (Mertin, a další, 2015)

1.2 Agresivita

V Defektologickém slovníku můžeme nalézt definici, která vykládá pojem agresivita takto: „(lat. *aggressivus* = *útočný*) – *vlastnost, postoj nebo vnitřní pohotovost k agresi (v.h.). V širším smyslu se takto označuje schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu o dosažení nějakého cíle a schopnost vzdorovat těžkostem. Někdy se tím míní i celkové úsilí organismu dosáhnout uspokojení vlastních potřeb, zejména výživových a pohlavních.*“ (Edelsberger, 2000)

Hartl (2009) popisuje agresivitu v Psychologickém slovníku tímto způsobem: „*útočnost; v etologii tendence k hrozbě n. útočnému jednání, vůči druhému jedinci vlastního druhu – tzv. agresivita vnitrodruhová, anebo vůči druhému jedinci jiného druhu*“

V knize Sociální psychologie je agresivita u lidí dělena na bojovnou a pomocnou. U bojovné agresivity hovoříme o vyústěný vzteku za účelem někoho poškodit. Patří sem vraždy,

avšak ne například autonehody s nezáměrným usmrcením, ty se do agresivity neřadí vůbec. Při agresivitě pomocné také hovoříme o záměru zranit druhou osobu, ale pouze z důvodu, který nás vede k naplnění našeho cíle. Do pomocné agresivity řadíme války nebo například teroristický útok. (Myers, 2016)

Agresivitu nelze chápat pouze jako nežádoucí, neznamená pouze napadání někoho či něčeho. Jsou situace, kdy agresivitu využíváme ve svůj prospěch v dobrém slova smyslu, aniž bychom někomu či něčemu ubližovali. Pomáhá nám zvládat překážky nebo úkoly, pomocí agresivity můžeme dosáhnout cíle například v různých oblastech sportu nebo vědy. (Matějček, a další, 1997)

1.3 Agrese

„Agrese útočné či výbojné jednání, projev nepřátelství vůči urč. objektu, úmyslný útok na překážku, osobu, předmět stojící v cestě k uspokojení potřeby (reakce na frustraci); biol. jakákoliv fyzická akce n. hrozba akcí, kt. jednotlivce zmenšuje svobodu n. genetickou způsobilost jiného jednotlivce.“ (Hartl, a další, 2009)

Svoboda (2014) ve své knize Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku popisuje agresi takto: *„Agrese je především projev. Projev vitální síly. A vitální je každý organismus, jinak by ztratil možnost své existence. Obecně tedy lze říci, že vitální, a tudíž potenciálně agresivní, je každý lidský jedinec, stejně jako každý jiný živý tvor. Snaha vymýtit agresi je proto zcela naivní. Znamenalo by to vymýtit vitální sílu – a tedy ji zlikvidovat.“*

Agresi můžeme rozdělit na reaktivní a instrumentální. Reaktivní agrese je momentální reakce, která se projevuje tím, že jedinec si svůj vztek vybije na jiném člověku či předmětu. Ovlivňuje ji osobnost a temperament jedince. Naproti tomu je agrese instrumentální, kterou jedinec využívá zejména k dosažení nějakého cíle. Dále agresi dělíme na fyzickou a verbální. U fyzické agrese se jedná o napadení druhého jedince, s použitím násilí vlastního těla nebo i různých předmětů (nůž, zbraň), za účelem jedince poškodit a ublížit mu. Verbální agrese je chápána jako slovní útok proti druhému člověku, kdy mu chceme ublížit spíše psychicky anebo může verbální agrese předcházet fyzické. Dále agresi můžeme rozdělit podle cíle agresora na přímou a nepřímou. Při přímé agresi se agresivní jedinec zaměřuje přímo na objekt, který chce poškodit. U nepřímé si agresor vybíjí zlost na předmětu, který je pro poškozenou osobu důležitý nebo mu na ní určitým způsobem záleží. (Dařílek, a další, 1998)

Agrese je jedním ze způsobů, kterými se jedinec vyrovnává s náročnou situací. Jednou z nich může být frustrace. K frustraci dochází v případě, že jedinec nemůže uspokojit jednu ze svých základních potřeb, jelikož mu v tom stojí překážka, kterou není schopen překonat. V případě frustrace však nemusí vždy docházet k viditelné agresi vůči druhé osobě, může se jednat o nervozitu či podrážděnost frustrovaného jedince. V některých případech se můžeme setkat s lidmi, kteří svou agresi nijak neprojevují, mají ji pod silnou kontrolou. Agresi v sobě potlačují a na okolí mohou působit vyrovnaně. Poté je okolí velmi překvapeno, když tak vyrovnaný člověk spáchá brutální čin, jelikož se v něm agrese neustále hromadila. (Dařílek, a další, 1998)

1.3.1 Funkce agrese

Svoboda (2014) dělí funkce agrese následovně:

A) Nejčastěji má agrese za cíl posunout hranice

V tomto případě jedinec nechce být dále omezován, chce rozšířit své působení či své teritorium.

B) Jiným úkolem agrese je zajistit aktivitu

Důležitým projevem člověka je činnost, pokud je mu ale činnost z nějakého důvodu odírána, vytvoří si vlastní zdroj své aktivity. U mladších dětí se jedná zejména o fyzické vyjádření. Pokud se člověku nepodaří nalézt vlastní zdroj aktivity a vytvořit tak vnější podnět, přeměruje agresi „do sebe“ a tím u člověka nastává situace, kdy pociťuje nepříjemné stavy, které v rozsáhlé míře nazýváme deprese.

C) Další funkcí je ochrana a obrana vlastního psychického i fyzického území, ochrana vlastních hranic

V průběhu života se učíme tomu, aby se nás druzí dotýkali, začíná to už od narození doteky matky, otce a blízkého okolí. Již od této chvíle se učíme vnímat, které doteky jsou nám příjemné a které nikoliv (např. bolest). Jakmile je překročena hranice našeho psychického či fyzického území jednáme agresivně, jelikož se bráníme něčemu, co je nám nepříjemné. Z tohoto důvodu agresivní chování v určitých případech obrany bereme jako logické.

1.4 Agresivní chování

„Agresivní chování bývá spojeno s určitým emočním prožitkem, který je stimuluje a doprovází, s určitou motivací a způsobem hodnocení násilného jednání a jeho důsledků.“ (Vágnerová, 2014)

Co se týká emočního prožívání, nejčastější emoce, které doprovází agresivní chování jsou hněv a vztek. Frustrace je další činitel, který agresivní chování podporuje. Frustrovaný jedinec se cítí oslabený a chce se bránit. Čím více je jeho frustrace větší, tím je pravděpodobnější, že se bude chovat agresivně. Každý člověk zpracovává podněty odlišně a jinak na ně reaguje. Jedním z předpokladů, že bude jedinec agresivní, je jeho sklon uvažovat určitým způsobem. Pokud je agresivní chování ve skupině bráno jako norma či je dokonce žádoucí, jedinec si toto chování brzy zafixuje a bude ho brát též jako normu. (Vágnerová, 2014)

Stupňování agresivního chování je u každého jedince různé. Nejprve se většinou objeví výraz v obličeji, který je následován gestem a dále pak tón hlasu, kterým se jedinec v rámci agresivního chování vyjadřuje. Tón hlasu se může dále stupňovat, a právě v tomto momentu můžeme proti agresivní osobě zasáhnout a zabránit tak agresivnímu projevu. (Svoboda, 2014)

1.4.1 Motivace k agresivnímu chování

„Pohotovost k agresii stoupá při přesytení či nedostatku, nespravedlnosti, osobním ponížení, ztrátě nebo ohrožení.“ (Vágnerová, 2014)

Zvýšený sklon k agresivnímu chování můžeme nalézt v malých skupinách, ze kterých z nějakého důvodu nelze odejít (např. vězení). Jedním z důvodů je narušení osobní zóny buď prostorově nebo časově. Agresivní chování podporuje i pocit nudy a prázdnoty. Dále můžeme agresivitu vnímat u jedinců, kteří se určitým způsobem cítí ohroženi, a to například v situaci, kdy se setkají s něčím či někým novým, jedná se o strach z neznámého. O společensky přijatelné agresii mluvíme tehdy, pokud byla využita v obraně, kdy bráníme vlastní bezpečí, nebo bezpečí osoby nám blízké. Obdobnou situací je agrese využita k pomstě, kdy bráníme především sebe, řadíme sem i agresii, která je vyvolána žárlivostí nebo závistí. Můžeme se setkat i se situací, kdy se chce jedinec pomstít světu za nedostatek příležitostí či uznání. Jedinec se poté mstí na věcech (vandalismus) nebo cizích lidech. (Vágnerová, 2014)

2 Dětská agresivita

2.1 Co je dětská agresivita

Agresivita dítěte je nejčastěji zaměřena proti vrstevníkům, můžeme se setkat i s případy dětské agresivity vůči rodičům či učitelům. Problém nastává, pokud se agresivita vyskytuje u hry vůči druhému dítěti a napadené dítě ustoupí, tím se u agresora upevňuje toto nežádoucí chování. Pokud se však napadené dítě brání též agresivně, je pravděpodobné, že u agresora toto chování vymizí. Byly provedeny pokusy, ve kterých se zjistilo, že míra agresivity u adolescenta je vyšší, pokud v dětství sledoval násilné pořady. (Hartl, a další, 2009)

Od mala učíme dítě volit vhodné chování ve správnou dobu. Naším cílem je, aby dítě znalo normy naší společnosti a podle nich se také chovalo. Později se naučí své chování ovládat samo, aniž by ho museli rodiče kontrolovat. Že dítě dosáhlo této samostatnosti zjistíme tak, že se u dítěte projevuje pocit viny, dítě ví, že udělalo něco, co nemělo, a že za to bude pravděpodobně potrestáno. (Vágnerová, 2014)

Jednou z příčin agresivního chování u starších dětí předškolního věku i mladších školáků může být porucha opozičního vzdorů. Dítě, s touto poruchou, se vyznačuje vzdorovitostí, emoční labilitou, obtížnou ovladatelností nebo opožděným vývojem řeči, který s agresivitou v předškolním období souvisí. Dále je agresivní a necitelné vůči vrstevníkům a pohled na autoritu (rodič, učitel) je negativistický. Výskyt této poruchy lze ovlivnit již v prenatálním věku, a to například nesprávnou výživou matky, užíváním drog či alkoholu. (Vágnerová, 2014)

Dítě v předškolním období mnohdy nedokáže říct, co chce nebo co se mu nelíbí, a proto často přechází rovnou do útoku. Jako rodič či učitel bychom měli děti učit k tomu, aby dokázalo vyjádřit své potřeby a emoce, a aby umělo ovládat svou agresivitu. Nemělo by ji však potlačovat do sebe, ale umět ji ze sebe dostat správným způsobem, nikoliv útočit proti lidem či zvířatům nebo ničit věci. Ukázat dítěti že i špatné emoce musíme zvládnout a není potřeba hned reagovat agresivně. (Špaňhelová, 2004)

„Ve skutečnosti totiž nereagování rodičů na kupříkladu agresivní či jinak disociální chování nevede k jeho vymizení, mnohem spíše nedochází k jeho socializaci ve smyslu konstruktivního zacházení s agresí. S ním spojené impulzy zůstanou potlačeny, zacementovány a ve své původní dětské neadaptivní formě. Podobně nevymizí nereagováním na vzteklé chování dítěte příslušná odmítavá reakce rodiče; její potlačení, její hromadění vede k jejímu

zintenzivnění, skryté a zlobnější protiagresi, jež se může projevovat tisíci drobných gest a postoji, které dítě samozřejmě registruje.“ (Poněšický, 2005)

2.2 Co vyvolává dětskou agresivitu

Rodiče i učitelé často hledají příčiny, proč se dítě chová agresivně, jak tomuto chování zabránit. Snaží se zjistit, zda existuje tzv. spouštěč agresivity u dítěte, kterým může být například nevyhovění přání dítěte, zákaz určité aktivity nebo nedostatek pozornosti či podnětu anebo dítě prostě jen nemá dobrou náladu. Nejinak to mají i dospělí, dokážeme své chování do jisté míry ovlivnit, dítě však tuto schopnost ještě nemá, a proto se nám může zdát v dané chvíli agresivní bez jakékoliv příčiny. (Špaňhelová, 2007)

V předškolním období dítě často vyhodnotí, že jako nejlepší prostředek, jak dosáhne svého, je právě agresivita. Nelze však hovořit o pravé agresivitě, o tom, že by dítě chtělo ublížit, je to pouze možnost, jak si vydobýt svou touhu po nějakém předmětu (hračka) či po nějaké osobě (matka). (Špaňhelová, 2007)

„Agresivitu vyvolává také špatný příklad, který dítě vidí ve svém okolí. Jestliže dítě chce nějakou hračku a vezme si ji od druhého dítěte tak, že ho uhodí a hračku sebe, a nic se mu nestane, nedostane žádnou odezvu na své chování, pak je to špatné a dítě si tak vytváří příští model – vzorec svého chování.“ (Špaňhelová, 2007)

2.3 Druhy dětské agrese

V dnešní době se hovoří o nárůstu intenzity agresivity a brutality, u všech stupňů škol, i těch mateřských. Mezi faktory ovlivňující tento nárůst se řadí například: blahobyt, absence kvalitních vzorů, dalším rizikem jsou počítačové hry, ve kterých hrdinové mohou působit jako negativní vzor, dále se jedná o komunikaci mezi žáky, mezi žáky a učiteli i mezi žáky a rodiči atd. Níže jsou uvedeny 3 druhy agrese, se kterými se můžeme setkat jak na základní škole, tak i v mateřské škole. Je důležité se jimi zabývat a nepřehlížet ani malé náznaky toho, že v kolektivu není něco v pořádku. (Svoboda, 2014)

Rozlišujeme 3 druhy dětské agrese v kolektivu:

- A) **Individuální agrese** – jedná se o konkrétního “problémového“ jedince, který slovně nebo mírným fyzickým násilím provokuje k potyčce jednoho nebo více svých spolužáků. Kolektiv toto chování bere jako běžné, jelikož se často u daného jedince opakuje.

- B) **Skupinová agrese** – v kolektivu se objeví skupina jedinců, kteří jsou negativně zaměřeni proti jednomu nebo několika spolužákům. Důvody k této agresi nejsou stálé, jedná se o konkrétní podněty, které časem vymizí a skupina si najde jinou oběť. Pokud se jedná o skupinovou agresi, negativní chování skupiny vymizí do tří měsíců.
- C) **Šikana** – jedná se o dlouhodobý projev jednoho či více žáků proti jedné oběti, který velmi často nemusí být na první pohled znát. Na rozdíl od skupinové agrese při šikaně se jedná o jednu a tu samou oběť, které je ubližováno déle než tři měsíce. Co se týká řešení agrese v kolektivu, šikana je řazena mezi nejobtížnější formu.

(Svoboda, 2014)

Rodič ani učitel si nemusí šikany na první pohled vůbec všimnout. Rodiče by však měli být na pozoru, pokud dítě špatně usíná nebo se v noci probouzí, je plačtivé a nerado chodí do školy, zlepšení těchto stavů je viditelné zejména o prázdninách, kdy školu nenavštěvuje. Pokud u dítěte tyto příznaky pozorujeme, měli bychom nenuceně hovořit o problematice šikany, například přečíst pohádku o hrdinovi, který je určitým způsobem šikanován a následně s dítětem na toto téma hovořit. (Antier, 2004)

Dále můžeme dělit 4 stupně agrese:

- 1) **Agrese bez vnějších projevů** – pouze v myšlenkách dítěte.
- 2) **Agrese, která se projevívá navenek** – nadávka, výhrůžka.
- 3) **Agrese, která se projevuje destruktivním chováním** – bouchnutí dveří, rozbíjení předmětů.
- 4) **Fyzické napadení druhé osoby**

(Špaňhelová, 2007)

2.4 Profil agresivního a ubližovaného dítěte

Agresivní dítě

„Dítě, které se chová agresivně, může mít aktivnější temperament. Temperament je podle odborníků (Hippokrata) založen na měření nervových procesů, jejich síly, rychlosti a proměnlivosti. U dítěte, které se chová agresivně, bychom předpokládali, že je například cholerik.“ (Špaňhelová, 2007)

V předškolním období dítě ještě neumí předvídat důsledky jeho chování, jelikož u něj nejsou vyvinuty prvky kontroly, proto jeho agresivní jednání nemůžeme brát jako potřebu druhému ublížit. Dítě je agresivní zejména proto, že chce dosáhnout svého a agresi zkouší jako

jeden z prostředků své si získat. Můžeme se také setkat s tím, že agresivním dětem chybí pozornost od dospělého nebo je mu málo projeována láska. (Špaňhelová, 2007)

Pokud nastane konflikt, při kterém dospělý “odtáhne“ agresivní dítě stranou a řeší případ o samotě jen s ním, může v mnoha případech agresivnímu dítěti ublížit. Dospělý je totiž pro dítě autoritou a mnohdy nedá dítěti prostor pro vyjádření svého názoru nebo popisu situace ze strany dítěte agresora, anebo se dítě samo bojí autoritě odporovat či se obhajovat. (Špaňhelová, 2007)

Ublížované dítě

V případě ubližovaného dítěte jde většinou o typ dětí, které si nechají spoustu věcí líbit, nedokážou se postavit vrstevníkovi a prosadit se. Úkolem učitele nebo rodiče je dítě naučit, jak se má v těchto situacích chovat, jak má reagovat na útočné jednání páchané jeho vrstevníky či spolužáky. Pokud se vůči ubližovanému dítěti budeme chovat ochránářsky, ostatní děti, které se vůči ubližovanému dítěti chovaly agresivně s jejich agresí nepřestanou, budou ho stále brát jako slabého jedince, na kterém si jednoduše vybijí svou agresi. (Špaňhelová, 2007)

2.5 Hra jako prostředek pro usměrňování dětské agresivity

2.5.1 Hra

V Pedagogickém slovníku můžeme najít následující definici hry: *„Forma činnosti, která se liší od práce i od učení. Člověk se hrou zabývá po celý život, avšak v předškolním věku má specifické postavení – e vidčím typem činnosti.“* (Průcha, a další, 2013)

„Dnes považujeme hru v předškolním období za hlavní a nepostradatelnou činnost a vysoce ji hodnotíme. Pro úspěšnou socializaci a rozvoj dítěte znamená všeobecně uznávanou optimální cestu.“ (Opravilová, 2016)

Koťátková (2005) ve své knize popisuje hlavní významné znaky, které se při hře objevují, například spontánnost, fantazie, zaujetí, radost, tvořivost, opakování či přijetí role.

Šimanovský (2002) uvádí sedm aspektů hry podle Johana Huizinga:

1. Hra je **svobodná** – ke hře nás nikdo nemůže donutit, neplní pak svůj účel.
2. Hra není **obyčejný, vlastní život** – po hře se vždy vracíme do reality. I dítě chápe, co je jen hra a co je reálný život.
3. Hra je **uzavřena a ohraničená** – je odlišná od běžného života místem, časem, dobou trvání.

4. Hru **lze opakovat** – hlavním znakem hry, tímto se odlišuje od běžného reálného života.
5. Hra **vytváří řád**
6. Hra **spojuje a rozlučuje** – díky hře můžeme zažít pocity, které v běžném životě nezažíváme (radost z nového vynálezu)
7. Hra obsahuje **prvek napětí** – právě napětí nás ke hře více přitahuje. Dostáváme tak do hry prvek soutěže.

2.5.2 Dělení her

Dělení her podle A. Erkert (2004):

- **Hry na vnímání svých pocitů** – tento druh her má za úkol děti naučit vyjadřovat své pocity bez pomoci násilí. Dále také své pocity vnímat a hovořit o nich.
- **Hry pro uvolnění napětí** – jedná se o hry, které nám pomohou vybit vztek, avšak ne proti druhému člověku či jeho věci. Vybíráme pomůcky, které mohou být pro tento druh nápomocné, není však naším cílem je zničit.
- **Hry, při kterých se vžíváme do jiných rolí** – můžeme s dětmi sehrát různé situace, při kterých řešíme konflikt. Dítě tak má možnost se vcítit do člověka, který ubližuje nebo kterému je ubližováno. Ostatní děti mohou hodnotit situace a hledat řešení. Učí se respektovat názory jiných a přijímat i jiný pohled na situaci, než je ten jejich.
- **Hry na řešení konfliktu a zvyšování odolnosti** – tyto hry je vhodné zvolit až se vztek mezi účastníky konfliktu uklidní. Každý bude mít prostor v klidu vysvětlit svůj pohled na věc. Měli bychom děti učit druhému naslouchat, ale i vyjádřit svůj pocit, a to bez nadávek či výhružek.
- **Hry pro znovuobjevení skupiny** – dítě, které je ve skupině agresivní, je většinou z kolektivu vyčleňováno. Cílem těchto her je dítě opět začlenit do skupiny. K tomuto účelu využíváme zejména skupinových a kooperativních her.

Dělení her podle Z. Šimanovského (2002):

- **Rozehřívací, aktivizační hry** – dětem bychom neměli odpírat volný pohyb (například o přestávkách), energie se v nich hromadí a může přerůst v agresivní výjev. Patří sem dvě podkategorie a to: rozehřívací hry s umělým konfliktem a taktilní hry.
- **Hry na soustředění a zklidnění** – tento druh her u dětí rozvíjí přirozenou kázeň. Snažíme se u nich vzbudit soustředěnost a zklidnění, k tomu můžeme využít například deskové hry, které pomáhají rozvíjet strategii, taktiku a racionalitu. Měli bychom je střídát s hrami aktivizujícími.

- **Poznávací a edukativní hry** – pomocí těchto her poznáváme lidi okolo sebe, poznáváme sebe sama a vztahy mezi lidmi. Můžeme je rozdělit na hry autentické, modelové, hry pro zdravé sebeprosazení a asertivní práva. **Autentické hry** můžeme popsat jako poznávací hry, v nichž jsou děti sami sebou, se svými vědomostmi, vlastnostmi a schopnostmi. **Modelové hry** jsou opakem her autentických, jelikož se v nich vydáváme za jinou osobnost. Děti se tak naučí vnímat pocity druhých, vidí situaci z jiného úhlu pohledu. Zažívají doposud nepoznané konflikty a nové role, které se jich týkají. V problémových situacích se lidé často chovají nevhodně, až agresivně. U dětí toto chování můžeme potlačit pomocí **her pro zdravé sebeprosazení**. Měli bychom je naučit začínat a vést rozhovor, před lidmi hovořit přirozeně, prosadit si svůj požadavek, ale také naučit je odmítat a vyjádřit své pocity. Existují určitá **asertivní práva**, které můžeme dětem zprostředkovat formou hry.

Ke každému druhu her je uveden příklad konkrétní hry v příloze.

3 Faktory ovlivňující agresivní chování dítěte

Tato kapitola je zaměřena na faktory, které mohou agresivní chování dítěte ovlivnit. Může se jednat o prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, dědičnost, rodina a její způsob výchovy nebo vliv médií. Není však vyloučeno, že se u dítěte objeví více těchto faktorů, které se mohou prolínat. Při práci s dítětem bychom měli přistupovat individuálně a znát základní kazuistiku rodiny.

3.1 Dědičnost

„Heritabilita (míra dědičnosti) agresivity je relativně vysoká, pohybuje se v rozmezí hodnot 0,40-0,60.“ (Vágnerová, 2014)

Z hlediska dědičnosti jsou jedním důležitých faktorů geny, které ovlivňují metabolismus serotoninu a dopaminu. Serotonin má hlavní funkci při emočním prožívání, napomáhá regulovat naše chování a tlumí tendence být agresivní. Pokud je hyperaktivní dítě agresivní, můžeme u něj objevit dysfunkci serotoninového systému. Naproti serotoninu je dopamin, který podporuje aktivitu a můžeme ho označit za aktivizačního činitele agrese. (Vágnerová, 2014)

Látalová (2013) ve své knize Agresivita v psychiatrii hovoří o studii, která byla provedena ve Švédsku v roce 2011. Do výzkumu bylo zapojeno 12,5 milion běžné populace. Měřítkem pro tuto studii bylo odsouzení za násilný trestný čin. Bylo zjištěno, že rodinní příslušníci žijící s odsouzeným v jedné rodině mají nejvyšší riziko, že také budou odsouzeni za násilný trestný čin. Riziko ještě více roste u vlastních sourozenců než u nevlastních.

3.2 Vnější faktory

3.2.1 Vliv v prenatálním období

Jedním z faktorů, které u dítěte snižují hladinu serotoninu v mozku, a tím pádem zvyšují agresivitu, je požívání alkoholu u matky v těhotenství. Děti z tohoto těhotenství špatně prospívají ve škole, podílí se na šikaně a jsou agresivní. (Látalová, 2013)

Jiný vliv může mít také nutriční deficit u matky v těhotenství. Pokud matce nebude v prvních šesti měsících těhotenství poskytnuta plnohodnotná výživa, zvyšuje se riziko, že u potomka se objeví asociální poruchy osobnosti a agresivní chování. (Neugebauer, a další, 1999)

3.2.2 Prostedí

Nejdůležitějším a prvotním sociálním zázemím dítěte je rodina. Pokud dítě vyrůstá v rodině, kde jsou nastavena určitá pravidla a normy, tak tyto normy automaticky přebírá, učí se nápodobou. Pokud je agresivní chování v rodině běžné, dítě si snadno tuto normu osvojí a

bude se podle ní chovat. Další sociální skupinou, se kterou se dítě setkává je škola a skupina kamarádů či vrstevníků. Jak v rodině, tak i v kolektivu spolužáků nebo kamarádů jsou nastaveny určité normy, podle nichž se dítě začne chovat, jinak bude ze skupiny vyloučen. Může se tedy jednat i o normy spojené s agresivním chováním. Na agresivitě se podílí také širší sociální skupina, a tím je celkové společenské klima. V každém státě jsou stanoveny jiné normy, jiné kulturní návyky a každá země má jinou historii, která normy a kulturní návyky ovlivňuje. (Vágnerová, 2014)

3.3 Rodina

„Ve společnosti mnohdy panuje názor, že „viníkem“ agresivity je muž – otec. Praxe však ukazuje, že daleko větší problémy s agresivitou mají děti, které jsou např. vychovávány tzv. Skrytě agresivní matkou – zde je již faktor prostředí naprosto nepopiratelný.“ (Martínek, 2015)

Důvěra mezi matkou a dítětem je jeden z nejdůležitějších faktorů fungující výchovy. Můžeme se setkat s případy, kdy matka o důvěru nepečuje. Jako jeden z příkladů si uvedeme typ matky, která používá frázi: „Počkej, až přijde tatínek.“ Matka je “osvobozena“ od toho, aby na své dítě musela být agresivní, jakmile však přijde otec, všechny přestupky dítěte mu ohlásí a čeká, až dítě dostane výprask. V tuto chvíli, se matka cítí jako „ta hodná“, bohužel si neuvědomuje, že dítě toto chování matky bere jako zradu a důvěra mezi nimi se vytrácí. Dítě vychovávané takto skrytě agresivní matkou nenachází ve světě pocit bezpečí, někoho, za kým se může jít schovat a kdo ho bude ochraňovat, když to bude potřebovat. Jelikož je pro něj svět není bezpečný, musí být neustále připraven potencionálnímu nebezpečí čelit a bránit se. Ve škole toto dítě rozeznáme tak, že se nechá snadno vyprovokovat k agresivnímu jednání. Pro spolužáky to může být legrace a schválně ho popichují. (Martínek, 2015)

V dnešní době je často aplikován styl výchovy, kdy výchovný činitel (rodič, učitel) s dítětem diskutují, a to o všem, co by mělo dělat, co by nemělo dělat, proč to dělá či nedělá. Jsou zde situace, kdy by rodič či učitel měli “velet“ místo toho, aby s dítětem diskutovali. Jinak se dočkáme situací, že po dítěti něco chceme a ono s námi začne diskutovat o tom, proč to dělat nebude a žádného výsledku se nám nedostane. Měli bychom dítěti stanovit pravidla, která jsou v životě běžná, s pravidly se bude setkávat ve škole, v kolektivu, v zaměstnání, téměř celý život, a ne vždy bude mít možnost diskuze s nadřazeným. (Martínek, 2015)

Pro správný vývoj dítěte je už od narození důležitá vazba mezi ním a matkou. Tato vazba pro dítě znamená bezpečí a jistotu. Pro dítě je však složité přijmout vjemy z moderního prostředí, čímž může být hlasitá hudba, přenesení péče z matky na jinou osobu (např. chůvu).

Na počátku vývoje lidstva matky ochraňovaly své děti před dravci a obdobným nebezpečím, evolučně se vztah mezi matkou a dítětem vyvíjel. I když v dnešní době ohrožení dravci vymizelo, dítě má zakódované, že pokud se cítí v nebezpečí, tak křičí a vzteká se, stává se hyperaktivním. Tím nebezpečím v dnešní době může být právě odloučení od matky. (Martínek, 2015)

3.3.1 Pesso Boyden terapie

„Základem je optimistický obraz lidské bytosti. Aby vývoj dítěte probíhal bez výraznějších potíží a směřoval k harmonii, je potřeba uspokojovat adekvátně pět základních vývojových potřeb.“ (Martínek, 2015)

- **Potřeba místa** – pro dítě je důležitý pocit, že někam patří, že má své místo v rodině a je její neodmyslitelnou součástí. Pokud je dítěti poskytnuta potřeba místa ve správné míře, lépe se adaptuje na prostředí mateřské školy. Neuspokojení této potřeby pak vede u dítěte k nejistotě, v kolektivu se dítě stává odstrčené.
- **Potřeba podpory** – od mala dítě chováme mazlíme, při prvních krůčcích jej přidržujeme a jsme mu oporou. U starších dětí se jedná pak o podporu v jeho zálibách a koníčcích. Pokud je podpora ze strany rodiny dostatečná, dítě se naučí podporovat sám sebe a lidi ve svém okolí. V opačném případě dítě těžce odolává vnějšímu tlaku a v pozdějším věku je snadno manipulovatelné.
- **Potřeba bezpečí** – od nejtělejšího věku učíme dítě co je pro něj bezpečné a co nikoliv, dáváme pozor, aby bylo v bezpečí před vnějšími vlivy, ale také aby neublížilo samo sobě. S potřebou bezpečí souvisí dva extrémy. Ten první je zanedbávané dítě, které vyrůstá napospas světu. Tyto děti se neumí samy bránit, nechávají se ochraňovat od ostatních. Naopak dítě, které je přehnaně chráněno má pocit, že je svět nebezpečným místem a musí být neustále na pozoru.
- **Potřeba péče** – s rostoucím věkem dítěte o něj nepečujeme jen krmením a navozením fyzického a psychického pohodlí. Jedná se také o potřebu podnětů a pozornosti. S dětmi si vytváříme společné zážitky a zájmy, to se dá také zahrnout do péče o dítě. Opět se můžeme v tomto případě setkat se dvěma extrémy. Jeden z nich je přesycení dítěte (kroužky a sportovní aktivity). Dítě pak nemá zájem a aktivitám se začíná vyhýbat. Nechodí do přihlášených kroužků a raději se setkává s potencionálně patologickými sociálními skupinami. V opačném případě, kdy dítě nemá dostatek podnětů dochází u dítěte k pocitu prázdnoty a nudy. U dětí se může

projevit v pozdějším věku sklony k sebepoškozování, poruchám příjmu potravy nebo užíváním návykových látek.

- **Potřeba limitu** – dítě bychom měli naučit, co je v chování ještě přípustné a co nikoliv, ale ne formou neustálých trestů. Měli bychom děti spíše učit, že existují určitá pravidla, která naše společnost dodržuje, a aby se nám dobře žilo, měli bychom je dodržovat. Pokud však dítěti nenastavíme hranice, nabývá dojmu, že může cokoliv a nikdo mu nic nezakáže. V horší situaci se tak chovají sami rodiče na veřejnosti a dítě se toto chování podle nich nápodobou učí.

(Martínek, 2015)

3.4 Vliv médií

Antier (2004) ve své knize zmiňuje průzkum, který byl pořádán vědeckými pracovníky na Kolumbijské univerzitě v New Yorku. Tento dlouhodobý průzkum zcela jistě potvrdil, že sledování násilí v televizi rozvíjí agresivitu dítěte. Zjistili také, že chlapci se nechají televizí snadněji ovlivnit než dívky. Důsledkem sledování násilí v televizi může být také imunizace vůči násilí páchané na druhých osobách a lhostejnost vůči nim.

Dítě v předškolním věku ještě nerozpozná realitu od fikce, kterou nám televize předkládá. Zkresluje informace, manipuluje s lidmi a upřednostňuje některé názory. Proto časté sledování násilných pořadů dítětem může u něj upevňovat myšlenku, že násilí je běžné, normální, a že pomocí agrese můžeme vyřešit řadu problémů, které nám život uděluje. Dítě v kreslených pohádkách často vidí, že i když je tělo některého z hlavních postav poškozeno či zraněno, ve chvíli se vrátí do původního stavu a funguje bez problémů. Dítě si tuto představu může přenést i do reálného světa. Avšak existují horší filmové žánry - akční filmy. Scény se rychle střídají a dítě nestíhá na všechny reagovat, zapamatuje si jen scény, které byly pro dítě nejvíce emočně zabarveny, ty jsou však nejčastěji plné křiku, násilí a krve. Nejhorším scénářem tak může být film, kde se hlavní hrdina, který má mít kladnou povahu, chová vůči druhým agresivně. Chrání sice slabší, ale pomocí násilí. Toto chování se pak může projevit při řešení konfliktu v kolektivu, např. v mateřské škole. Dítě přemýšlí nad tím, co by jeho oblíbený hrdina udělal a pomocí kopů a úderů, které ve filmu vidělo, začne řešit i svůj reálný konflikt s druhým dítětem. Ostatní děti se ho začnou bát, a to agresi dítěte ještě více posílí. Obdobně to funguje i u počítačových her. (Martínek, 2015)

4 Vybrané výzkumy dětské agresivity

Tato kapitola je zaměřena na vybrané výzkumy dětské agresivity. Vybrala jsem si 2 výzkumy, oba výzkumy byly provedeny v roce 2017. První výzkum byl realizován v New Yorku a zabývá se vlivem superhrdinů na agresivní chování dítěte předškolního věku. Jako druhý výzkum jsem si vybrala pohled učitelů předškolních zařízení na agresivní chování dětí předškolního věku. Výsledky druhého výzkumu pochází z města Konya (Turecko).

4.1 Vliv superhrdinů na agresivní chování dítěte předškolního věku

Je známo, že sledování filmů s akční tematikou u dětí zvyšuje agresivitu a jsou u nich oblíbené hry se zbraněmi. Snáze se dítě ztotožní se superhrdinou stejného pohlaví. Superhrdinové se sice snaží zastavit padouchy, páchající násilí na ostatních, avšak sami hrdinové k tomu využívají násilí, které často končí smrtí nepřítele. Děti se od hrdinů učí, že agresivní chování “pro dobrou“ věc je přijatelné, snižuje se také prosociální chování dětí, cítí menší soucit s obětí. Někteří vědci se domnívají, že když se dítě stane svědkem šikany, tak se jeho poznatky z akčních filmů promítnou do jeho chování a šikanovanou oběť bude bránit. (Coyne, a další, 2017)

V dnešní době je produkováno stále více filmů o superhrdinech, stále více jich je zaměřeno i pro děti předškolního věku. Proto Coyne a další (2017) vypracovali studii o tom, jak sledování akčních filmů se superhrdiny ovlivňují agresivitu dětí i jejich prosociální chování a tendenci oběti násilí bránit. Výzkum je zaměřen na děti předškolního věku. Studie je rozdělena na kvalitativní výzkum, ve kterém se ptali rodičů a dětí na jejich pohled na superhrdiny a chtěli zjistit důvody, proč je jim obranné a agresivní chování sympatické nebo nesympatické. Druhou částí je dlouhodobý výzkum, ve kterém zkoumají vztah mezi superhrdiny a chováním dítěte v průběhu jednoho roku.

Výsledky výzkumu ukazují, že 28 % dotazovaných rodičů si myslí, že superhrdinové mají na jejich dítě pozitivní vliv, naopak pouze 12 % rodičů uvedlo, že superhrdinové mají na jejich děti negativní vliv. Zbylých 60 % rodičů má ze superhrdinů smíšené pocity, pozitivně berou snahu superhrdinů pomoci slabším, ale jako nevýhodu vidí násilné chování. Výsledky kvalitativního výzkumu u dětí ukazují, že 10 % dětí zmínilo, že obdivují superhrdinu, díky jeho obranným schopnostem. 20 % dětí má rádo daného superhrdinu pro jeho násilné činy. Například 4letý chlapec uvedl, že jeho oblíbený hrdina je Kapitán Amerika, protože umí zabíjet. Zbylých 70 % výpovědí dětí bylo mírných, jiný 4letý chlapec o svém oblíbeném superhrdinovi řekl, že je mu sympatický, protože je velký a silný. Potvrdilo se tvrzení, že sledování akčních filmů u

děti podporuje jejich agresivitu, nebylo však potvrzeno, že by superhrdinové u dětí podporovali prosociální chování. (Coyne, a další, 2017)

4.2 Pohled učitelů na agresivní chování dětí předškolního věku

Druhý výzkum byl proveden v roce 2017 v Turecku, konkrétně ve městě Konya, docentkou Bengü Türkoğlu. Pro svou studii využila fenomenologický rozhovor, který prováděla s učiteli předškolních zařízení. Tento druh rozhovoru si vybrala, jelikož se zaměřila na fakta, o kterých víme, ale chceme znát podrobné názory učitelů a zaměřit se na jejich konkrétní zkušenosti. Jak již z názvu vyplývá tématem výzkumu byl pohled učitelů na agresivní chování dětí předškolního věku.

Türkoğlu (2019) ve svém článku zmiňuje, že v posledních letech se agresivita předškolních dětí stále více zvyšuje, zvláště po tom, co dítě nastoupí do předškolního zařízení. Zaměřila se tedy na názory učitelů předškolních zařízení. Položila jim následující otázky: 1. Jak definujete agresivní chování v předškolním období? 2. S jakým typem agrese se nejčastěji setkáváte u dětí předškolního věku? 3. Jaké faktory ovlivňují agresivitu předškolních dětí? 4. V jakých případech nejčastěji pozorujete agresivní chování dětí ve vaší třídě? 5. Jaký má vztah agresivní dítě předškolního věku s jeho vrstevníky? 6. Jaké používáte metody pro zvládnání agresivního chování ve třídě?

Pro výzkum bylo vybráno 46 učitelů v předškolních zařízeních (87 % žen, 13 % mužů). Respondenti byli vybíráni různorodě, zda učí v mateřské škole sdružené se základní školou nebo v samostatné mateřské škole a v jakém socioekonomickém regionu se škola nachází.

Nejčastější odpovědí na otázku: „Jak definujete agresivní chování v předškolním období?“ bylo: „*ubližování kamarádům*“, druhá nejčastější odpověď pak zahrnovala poruchy chování, které vyžadují léčbu nebo názor experta. Druhá otázka zněla následovně: „S jakým typem agrese se nejčastěji setkáváte u dětí předškolního věku?“ Podle učitelů je u dětí nejčastější fyzická agrese (59 %), pak verbální agrese (26 %) a nakonec nepřímá agrese (15 %). Tím je myšleno například urážka, vyloučení nebo pomluva. Na otázku: „Jaké faktory ovlivňují agresivitu předškolních dětí?“, učitelé nejčastěji odpovídali „*rodičovský přístup*“, druhou odpovědí bylo „*prostředí*“. Z odpovědí učitelů můžeme usoudit, že nejčastěji se agresivní chování u dětí objevuje při hře, při nevyplněném času (čekání ve frontě) nebo v případech kdy není splněno přání dítěte. Co se týká vztahu agresivního dítěte s vrstevníky, nejčastější odpovědí bylo, že dítě má s vrstevníky negativní vztah (bojí se ho, mají problém s ním komunikovat) nebo ho děti ignorují. Poslední otázka: „Jaké používáte metody pro zvládnání

agresivního chování ve třídě?“. Učitelé nejčastěji používají slovní varování, následuje trest, stanovení pravidel pro třídu, a nakonec rozhovor s rodinou. (Türkoglu, 2019)

Jako doporučení vydala Türkoglu (2019) častější provádění aktivit, při kterých si děti uvědomují své emoce. Dětem, u kterých je agresivní chování bráno jako porucha, je doporučen asistent. Pro učitele Türkoglu doporučuje vzdělávací semináře, které je naučí pracovat s agresivním chováním dětí a nabídne jim vhodné metody pro řešení tohoto chování. Důležitá je také spolupráce s rodiči, kterým může být nabídnut seminář o tom, jak přistupovat ke svým dětem, které se chovají agresivně.

PRAKTICKÁ ČÁST

5 Výzkumné šetření

Teoretická část bakalářské práce se zabývá tématem agresivity dětí předškolního věku. U dětí se stále více vyskytují projevy agresivního chování a jedna z příčin může být rozrůstající se mediální vliv. S tím souvisí i chabá komunikace mezi rodiči a dítětem, která může být také jako jedna z příčin zhoršujícího se chování dětí.

Praktická část je zaměřena na názor učitelek mateřských škol na agresivní chování dětí předškolního věku. Cílem výzkumu bylo zjistit názor předškolních pedagogů na to, co dětskou agresivitu ovlivňuje a zda pozorují fakt, že jsou děti v průběhu let stále více agresivnější. S tím souvisí otázka, zda pedagogové mají dostatek informací o tom, jak agresivní chování dětí řešit. Dále jsem chtěla zjistit, jaké preventivní prostředky využívají pedagogové proti agresivnímu chování. Pro výzkum byla využita kvalitativní metoda, konkrétně polostrukturovaný rozhovor (polostrukturované interview). Tato metoda byla zvolena z toho důvodu, že mě zajímaly konkrétní názory a zkušenosti pedagogů mateřských škol. Jejich názor na zvyšující se agresivitu a možnost o tématu agresivity dětí více promluvit a objasnit svůj pohled.

5.1 Výzkumný problém a výzkumné otázky

Jak uvádí Švaříček (2014), výzkumný problém vychází z cíle výzkumu. Výzkumný problém byl tedy stanoven následovně: pohled pedagogů na agresivní chování dětí předškolního věku, jejich názor na zvyšující se agresivitu a jak předchází agresivnímu chování dětí ve třídě.

Na základě uvedeného výzkumného problému byla stanovena základní výzkumná otázka (ZVO), ze které vychází specifické výzkumné otázky (SVO) a z nich následně tazatelské otázky (TO). Otázky jsou uspořádány tak, aby odpovídaly pyramidovému modelu polostrukturovaného rozhovoru. K tazatelským otázkám mohou být v průběhu rozhovoru použity navazující otázky, které vychází z odpovědí respondenta. (Švaříček, a další, 2014)

Při sestavování otázek jsem se inspirovala z výše uvedeného výzkumu, který Türoglu (2019) prováděla v tureckém městě Konya. Výzkum byl zaměřen na pohled pedagogů předškolních zařízení na agresivní chování u dětí předškolního věku.

Základní výzkumná otázka: Jak pedagogové z mateřských škol nahlíží na agresivní chování dětí předškolního věku?

SVO1 Jaké jsou nejčastější příčiny agresivního chování u dětí předškolního věku?

TO1 Jaké jsou spouštěče agresivního chování u dětí?

TO2 V jaké části denního režimu jsou děti nejčastěji agresivní?

TO3 Co podle Vás ovlivňuje agresivní chování dítěte?

SVO2 Jaké jsou nejčastější projevy agrese dítěte předškolního věku?

TO4 S jakým typem agrese se nejčastěji u dětí setkáváte?

TO5 Jak často v průběhu týdne řešíte agresivní chování?

SVO3 Jak se vyvíjí dětská agresivita v průběhu let?

TO6 Jsou podle Vás v průběhu let děti více agresivnější?

TO7 Jsou projevy agrese dětí více brutální, než tomu bylo dříve?

TO8 Co je příčinou narůstající agresivity u dětí?

SVO4 Jak pedagogové řeší agresivní chování dětí v předškolním věku?

TO9 Jak řešíte situaci, když se dítě chová agresivně?

TO10 Spolupracují s Vámi rodiče při řešení agresivního chování jejich dítěte?

TO11 Jaké agresivní chování řešíte sama v rámci kolektivu a jaké je již potřeba řešit s rodiči?

SVO5 Jaká jsou preventivní opatření proti agresivnímu chování?

TO12 Jakým způsobem se snažíte předcházet agresivnímu chování dítěte?

TO13 Zařazujete do programu občas i hry pro zvládnání agrese?

SVO6 Jak jsou pedagogové mateřských škol informováni o dětské agresivitě?

TO14 Myslíte, že máte dostatek informací k dětské agresivitě?

TO15 Kde vyhledáváte informace o dětské agresivitě?

TO16 Absolvovala jste kurz dalšího vzdělávání pedagogů, který by byl zaměřen na agresivitu dětí?

5.2 Použité metody

Pro výzkum byl zvolena kvalitativní metoda. Oproti kvantitativní metodě výzkumu kvalitativně orientovaná metoda vychází z fenomenologie, a proto je více zaměřena na subjektivní vnímání lidí a pojímá více realit. Pro kvalitativní výzkum je tedy vhodnější menší počet respondentů. (Chrásková, 2016)

Jako metoda pro sběr dat byl vybrán interview. Gavora (1996) definuje slovo interview následovně: „Slovo interview je anglického původu a je složeno ze dvou výrazů. Inter znamená „mezi“ a view znamená „názor“ anebo „pohled“. Název naznačuje, že jde o interpersonální kontakt. Nejčastěji jde o kontakt tváří v tvář, i když někdy se používá i telefonické interview.“

Výzkumník pokládá dotazovanému předem připravené otázky, na které dotazovaný odpovídá. Důležitým úkolem výzkumníka je správně uchopit odpověď od respondenta, jelikož ne vždy všechno lze vyjádřit slovy nebo to může vyznít jinak, než si dotazovaný představoval. Podstatou je, aby myšlenka od respondenta byla správně kódována a výzkumník tuto odpověď dokázal dekodovat. Výhodou interview, jak uvádím níže, je dovysvětlení otázky respondentovi, ale i dovysvětlení odpovědi výzkumníkovi. (Ferjenčík, a další, 2010)

Skutil (2011) uvádí výhody a nevýhody interview:

Výhody:

- umožňuje přímý kontakt výzkumníka se zkoumanou osobou,
- umožňuje volnost a pružnost v kladení otázek,
- umožňuje dovysvětlit otázky a zároveň požadovat dovysvětlení ze strany respondenta,
- je možné získat osobní nebo důvěrné informace,
- je možné sledovat verbální i neverbální reakce respondenta,
- eliminuje obtíže při psaném projevu.

Nevýhody:

- je časově náročné,
- obtížnější zaznamenávání odpovědí,
- menší soubor respondentů,
- kvalita informací závisí na kvalitě výzkumníka a na kvalitě interakce mezi výzkumníkem a dotazovaným,
- možnost ovlivnění rozhovoru osobním zaujetím tazatele,

- obtížnější vyhodnocení.

Podle Miovského (2006) je nejčastější podobou interview polostrukturované interview. Při tomto typu rozhovoru máme vytvořené určité schéma, kterého se při průběhu interview držíme. Můžeme se dotazovaného ptát, jak jeho odpověď myslel a přidávat i doplňující otázky, související s tématem interview, které nás v průběhu rozhovoru napadnou.

Pro zpracování dat bylo využito otevřené kódování. Skutil (2011) charakterizuje kódování následovně: „*Proces kódování začíná označováním jednotlivých datových segmentů symbolem, kódem, který se určitým způsobem vztahuje k výzkumnému cíli. Následně jednotlivé koncepty řadíme do tříd souvisejících jevů (říkáme, že kategorizujeme) a v podobě proměnných je uspořádáváme do základů nově vznikajícího příběhu nebo teorie.*“

5.3 Charakteristika respondentů a průběh výzkumného šetření

Jako respondenti pro výzkumné šetření byli vybráni pedagogové z mateřských škol. Jednalo se ve všech případech o ženy. Jejich délka praxe byla různá, snažila jsem se vybírat rozmanité věkové kategorie. Délka praxe dosahovala do 5 let praxe až nad 30 let praxe ve školství.

Umístění mateřských škol bylo téměř vyvážené. Dvě mateřské školy sídlí v malé obci, dvě mateřské školy jsou umístěny v okresních městech a jedna mateřská škola v krajském městě. Co se týká vesnických mateřských škol zapojených do výzkumu, tak obě MŠ měly počet dětí ve třídě do 20 dětí a věkové složení bylo heterogenní. Zbylé tři mateřské školy nacházející se ve městech mělo ve třídě více než 20 dětí a z toho dvě MŠ byly z hlediska věkového složení homogenní.

S každou paní učitelkou probíhal rozhovor zvlášť, tudíž bylo realizováno 5 rozhovorů, kterých se pedagogové účastnili osobně. Všechny rozhovory proběhly v době, kdy byly mateřské školy z důvodu vládního nařízení zavřené. Pro každý rozhovor byl tedy dostatek času a relativně klidné prostředí. Rozhovory se konaly v mateřských školách, ve kterých jsou paní učitelky zaměstnané, tudíž pro ně bylo prostředí přirozené.

Všechny účastnice výzkumu před započítím rozhovoru podepsaly informovaný souhlas s účastí na výzkumu, který zajišťuje anonymitu jednotlivých respondentek.

5.4 Výsledky výzkumného šetření

Pro zpracování výsledků bylo použito otevřené kódování. Všechny rozhovory byly nahrávány na diktafon a poté přepsány do textové podoby. Následně jsem rozhovory znovu přečetla a v rámci kódování vyhledala v textu obdobné výpovědi, kterým jsem přiřadila příslušné kódy. Z takto označených výpovědí jsem vytvořila osm kategorií. Název každé kategorie je určen podle tématu, kterého se shromážděné výpovědi týkají.

Kategorie č. 1: Možné příčiny agresivního chování dětí předškolního věku

Respondentky byly dotazovány na příčiny výskytu agresivního chování u dětí předškolního věku. Respondentka 2 a respondentka 4 pojaly otázky z širšího hlediska. Shodly se na tom, že většinou se dítě začne chovat agresivně v případě, že se u něj doma vyskytl nějaký problém, který rodina řeší. Například se může jednat o špatné soužití partnerů, závislost na návykových látkách či agresivní chování jednoho nebo obou rodičů. V rodině dítěte se ale také může objevit úmrtí nebo vážná nemoc, kterou dítě špatně snáší a může se právě projevit agresivním chováním. Respondentka 4 zmiňuje: *„A potom to opravdu může být psychická záležitost, že zase to dítě není komfortní z hlediska psychiky, že se něco odehrává, většinou v rodině, a to je pro nás takový první signál jako říct si „aha, pozor, tak tady se něco děje“ a ono se to potom samozřejmě dovíme úplně přirozenou cestou od toho děťátka.“*

Respondentky 1 a 2 se také shodly, že vyšší výskyt agresivního chování pozorují na začátku školního roku. Jako příčinu tedy potvrzují neznalost pravidel stanovených v MŠ nebo sžívání se s kolektivem, neboť část dětí přicházejících do mateřské školy jsou jedináčci nebo se s vrstevníky doposud neseťkalo, tudíž se musí naučit s nimi komunikovat.

Kategorie č. 2: Fyzická x verbální agrese

Téměř všechny respondentky se shodly, že častěji se u dětí vyskytuje agrese fyzická. A to zejména u mladších dětí. Většinou respondentky uvádí fyzický útok ve formě kousnutí, škrábnutí či žduchnutí, a to v momentě, kdy není po vůli dítěte nebo pokud mu jiné dítě sebere hračku. Respondentka 1 uvádí: *„Verbální ani tak ne, spíš bych řekla, že prostě nechtějí to půjčit, tak se třeba udeří nebo tu hračku vytrhnou, takže je to spíš taková ta fyzická. K té verbální, měli jsme tu chlapečka, který teda útočil i na nás učitelky. A ten dětem i nám říkal, že nás propíchne a že umřeme, no.“*

Není tedy vyloučeno, že by se verbální agrese u dětí předškolního věku nevyskytovala. Shodují se na tom také respondentky 2, 4 a 5, které se shodují, že verbální agrese je spíše typická

pro předškoláky, u kterých je komunikace již lépe rozvinuta než u mladších dětí předškolního věku. V rámci verbální agrese se pak podle respondentek jedná o posmívání či povyšování se. Respondentka 4 se dokonce svěřila s následující zkušeností: *„Ale co je opravdu složité je opravdu pokud se to děje v nějaké míře třeba komunikace s druhým, manipulace s druhým. A to můžu říct, že vlastně za moji praxi jsem zažila jednou. Byla to předškolačka holčička, která tak uměla manipulovat s holčičkami, že jsem, že to si myslím, že to bylo daleko složitější, že možná by se tam dalo hovořit o nějakých náznacích až šikany vůči těm holčičkám.“*

Kategorie č. 3: Faktory ovlivňující agresivní chování dětí

Respondentky 1, 3, 4 a 5 se jednoznačně shodly, že největší podíl na dětské agresivitě mají rodiče a jejich výchova. Rodina jako primární sociální skupina dítě určitě z velké části ovlivňuje. Respondentka 4 hovoří o zhoršení komunikace mezi dětmi a jejich rodiči, což se právě odráží ve vzájemné komunikaci mezi dětmi ve třídě, ale také mezi dětmi a učitelkou.

Respondentky 2 a 5 se shodly, že důležitým faktorem je také klima ve třídě, nálada a povaha paní učitelky ve třídě. Respondentka 5 sdělila: *„No tak v první řadě výchova z domu (smích). Jak jsou děti vedené. A potom teda samozřejmě se snažíme my ve školce je nějakým způsobem ovlivňovat a vysvětlovat. Ale je to bohužel teda hodně co oni přebírají vzorce chování, které vidí doma.“* Respondentka 4 hovoří o zhoršení komunikace mezi dětmi a jejich rodiči.

Kategorie č. 4: Výskyt agresivního chování dětí v rámci denního režimu

Respondentky 1, 2, a 3 uvádí, že nejčastější výskyt agresivního chování v průběhu dne pozorují při volné hře dětí a při spontánních činnostech, kdy děti mají pro svou hru volnou rohu a nejsou nijak řízené a omezované. Tyto tři respondentky se také shodují, že projevy agrese jsou také časté při venkovním pobytu, zejména tehdy, pokud děti mají opět volnou hru.

Respondentka 2 uvádí, že příčinou může být, že děti zapomínají na to, že jsou stále ve školce a že tu platí určitá pravidla stejná jako ve třídě. Další z příčin, kterou zmínila respondentka 1 může být právě neschopnost dětí komunikovat mezi sebou uvádí totiž: *„Kdy já to vnímám, tak je to hlavně při spontánních činnostech, při hrách, kdy mají děti volnou hru anebo třeba když jsme na zahradě, tak třeba hra na pískovišti, kde vlastně je ta volná hra, necháváme děti, aby se spontánně domlouvaly, aby se vlastně učily komunikovat samy, bez našeho zásahu, tak tam to vidím, že je to nejčastější, děti to neumí.“*

Kategorie č. 5: Narůstající agrese a příčiny nárůstu

Všechny respondentky, kromě respondentky 5, se shodly na tom, že agrese u dětí stále více narůstá. Hovoří také o časté diagnóze týkající se poruchy pozornosti a s ní spojenou hyperaktivitou, tedy ADHD. Podle respondentky 1 byly děti dříve pokornější a uměly spolu spolupracovat, nyní každý tzv. jede sám za sebe.

Respondentky se shodují že velký podíl na narůstající agresi mají rodiče a jejich výchova. Děti jsou vychovávány jako osobnost a mnohdy neberou ohled na druhé, na jejich potřeby a názory. Pokud něco chtějí, mají to hned. Respondentka 3 na otázku, zda si myslí, že jsou děti v průběhu let agresivnější odpověděla: *„Já si myslím, že aji ano. Jo, myslím, že jo. Já jsem kolikrát uvažovala, ne jenom o agresivitě, ale že jsou jiný. A já jsem uvažovala, čím to je. Já vám řeknu, na co jsem došla. Ty děcka se narodily stejný, jak před těma 40 rokama, co jsem začínala. Ale je jiná společnost a jsou jiný rodiče. Proto ty děcka jsou jiný, ale ony na svět došly stejný, takže ano, řekla bych že ano.“*

S výchovou rodičů také souvisí možnost dětí ve velké míře využívat média. Rodiče mnohdy nekontrolují, na co se jejich dítě dívá nebo jakou hru hraje. Nebo si neuvědomují následky, které toto působení na děti může mít. Respondentka 1 zmiňuje, že se v poslední době setkává s tím, že se děti chlubí, že hrají počítačové hry, ve kterých se objevuje násilí. Respondentky 2 a 4 se shodují, že v dnešních pohádkách se objevuje stále více scén s agresivním podtextem. Zmiňují také superhrdiny, konkrétně respondentka 4 uvedla: *„Konkrétně tyto superhrdiny, že jsou tady opravdu děti a úplně teďka mně to jako vyvstaly, že je jako úplně vidím ty děti, jak opravdu přenáší to své chování, že se stylizují do toho svého superhrdiny. To se opravdu objevuje. Úplně vidím takovou tu zelenou, toho Hulka, a ty děti prostě. přitom bych řekla, že není vůbec vhodné pro děti tak malého věku. A ty děti si na to hrají a tu agresivitu opravdu z toho cítím, takže toto se opravdu objevuje.“* Respondentka 2 shodně vypověděla: *„Už nemají vzor v klasických pohádkách, ale prostě v Iron Manovi a podobně. Ty moderní pohádky právě, to je taky problém.“*

Kategorie č. 6: Způsoby řešení agresivního chování dětí a prevence agrese

Domluva a vysvětlování. Takto bych uvedla kategorii, jak učitelky v MŠ řeší agresivní chování dětí. Na tom se shodly všechny respondentky. Žádná z nich bez dotazu nezmínila trest. Všechny respondentky zastávaly názor, že by si děti měly vyřešit konflikt zejména mezi sebou. Jejich úkolem pak je navést je k řešení daného konfliktu. Snaží se také zjistit, proč konflikt nastal, kdo z nich se jako první začal chovat agresivně a co tomu předcházelo. Nechají děti

vyjádřit svůj pohled na konflikt. Respondentka 4 také zdůrazňuje schopnost empatie dětí. Na otázku odpověděla: „*Samozřejmě já o těch dětech vím, co se v té třídě děje, takže větší část toho konfliktu vím, ale samozřejmě chci vědět jakoby třeba to, co jsem nezaslechla, proč se to stalo, ať mně to vysvětlí. A zeptám se toho dítěte: „A co teď? Jak se k tomu postavíš? Co s tím uděláš? Podívej se, tak třeba toho Honzika jako už to bolelo.“ a jestli on by si přál, aby ho to bolelo, já mu neřeknu, co má dělat. Já ho spíš navedu, aby on na to přišel sám, protože mým cílem není směřovat ty děti přesně, ale v těch situacích jim spíš klást otázky, aby na to přišly samy.*“

Respondentka 1 zmiňuje, že pro řešení konfliktu využívá pravidla, která mají stanovená ve třídě. Jedná se zároveň také o formu prevence proti agresivnímu chování. Také respondentka 5 s touto formou řešení konfliktu a prevence souhlasí, uvedla totiž: „*Tak samozřejmě záleží na tom jak, jakou formou tu svoji agresi projevuje, ale tak snažíme se, máme ve třídě pravidla, které děti vlastně od začátku od prvního dne je s něma seznamujeme, takže oni ví, že mimo jiné je tam třeba, co se týče třeba tady té fyzické agrese, tak je tam jedno pravidlo „Chráním si své tělo“, takže vysvětlujeme dětem, že nemají sahat na druhé, že jim nemají ubližovat, že mají vlastně tu svoji bublinku. Ale snažíme se to samozřejmě co nejvíc domluvou, pořád průběžně domluvou. Vysvětlovat, vysvětlovat a vysvětlovat.*“

Další formou prevence proti agresivnímu chování uváděly respondentky relaxaci například ve formě jógy nebo naopak hry na vybití energie, dostatek činností, aby se děti “nenudily“. V neposlední řadě také dobré klima ve třídě a přátelský vztah mezi učitelkami navzájem, mezi učitelkami a dětmi, ale také mezi učitelkami a rodiči.

Kategorie č. 7: Spolupráce rodičů při řešení agresivního chování jejich dítěte

Respondentky 1 a 5 se shodly, že mají dobrou zkušenost s rodiči při řešení agresivního chování jejich dítěte. Vždy s nimi rodiče spolupracovali a nebyl problém.

Naopak respondentky 2, 3 a 4 jsou téhož názory, že existují dvě skupiny rodičů. Tou první skupinou jsou rodiče, kteří přijmou fakt, že se jejich dítě chová nebo že se zachovalo agresivně a snaží se problém vyřešit. Respondentka 2 dokonce uvedla, že se s nimi rodiče chtějí poradit, jak toto chování řešit, co proti tomu dělat. Druhou skupinou jsou poté rodiče, kteří odmítají, že by se jejich dítě mohlo zachovat agresivně v takové míře, že to s nimi musí učitelka řešit. Respondentka 2 popsala svoji zkušenost s rodiči takto: „*Teď to teda nemusíme řešit, ale když jsem to v minulosti řešila, tak máte dva druhy rodičů. Buď jsou rodiče, kteří s vámi souhlasí a přiznají, že se to teda může stát a chtějí by se s námi poradit, jak na to, co proti tomu dělat, jako samotný je to mrzí. A potom je druhý druh těch rodičů, což absolutně nepřipouští, že jejich*

syn nebo dcera mohla někomu ublížit nebo posmívat se, nerespektují vůbec tady tohle a vůbec to nechtějí slyšet. Omlouvají je, ten náš ne, to ten druhý. S tímto druhem rodiče to nemá cenu rozebírat.“

Kategorie č. 8: Informovanost pedagogů o dětské agresivitě

„Informaci není nikdy dost.“ Takto vypadala reakce respondentek 1, 3 a 5. Shodly se, že vždy se najde další nová informace, která je posune dál. Respondentky 2 a 4 jsou si svými informacemi týkajícími se dětské agresivity jisty.

Nejčastějším zdrojem informací o dětské agresivitě jsou knižní publikace, časopisy nebo internetové zdroje, na tom se shodly všechny respondentky. Zmíněno bylo další vzdělávání pedagogických pracovníků, ale kurzu týkajícího se vyloženě agresivního chování se účastnila jen jedna z respondentek. Ostatní absolvovaly kurzy, ve kterých tomuto tématu byla věnována jen určitá část. Například respondentka 4 uvádí: *„Nemůžu říct, že by celé, třeba celý workshop byl zaměřen čistě na agresivitu, ale určitě část toho workshopu se určitě té agresivity dětí věnovala.“* U většiny respondentek v mateřských školách si také předávají zkušenosti učitelky mezi sebou, ať už se jedná o zkušenosti ze života nebo o informace z kurzů dalšího vzdělávání.

5.5 Diskuze

Cílem výzkumu v praktické části mé bakalářské práce bylo zjistit, jak pedagogové z předškolních zařízení nahlíží na agresivní chování dětí předškolního věku. Toto téma mě zajímalo zejména jako začínající učitelku, která v neznámých situacích, kdy se dítě chová agresivně neví, zda zasahuje správným způsobem. Také jsem chtěla znát názor předškolních pedagogů na stále větší tlak médií na děti a s ním spojená agresivita. Částečně jsem se inspirovala výzkumem, který byl proveden v Turecku v roce 2016. Využila jsem kvalitativní přístup, konkrétně polostrukturovaný rozhovor. Rozhovory byly provedeny s 5 respondentkami, učitelkami mateřských škol. Nahrávky rozhovorů z diktafonu byly následně přepsány do textové podoby. Zpracování výsledků proběhlo pomocí otevřeného kódování. Výsledky byly následně rozděleny do 8 příslušných kategorií.

Dále mě zajímalo, zda si pedagogové myslí, že se agresivní chování u dětí v průběhu let více stupňuje a co může být příčinou. Jaké faktory mohou ovlivnit agresivní chování dětí, co je příčinou a nejčastější projevy agrese u dětí. Dále jsem zjišťovala, jak učitelé řeší agresivní chování dětí a zda užívají prevence proti tomuto chování. Na závěr výzkumu mě zajímá informovanost pedagogů o dětské agresivitě.

Z výsledků výzkumu vyplývá, že nejčastějším faktorem ovlivňující agresivní chování dítěte je výchova rodičů. K stejnému závěru došla i Türkoglu (2019) ve svém výzkumu, kde se ptala na nejčastější faktory agresivního chování dětí. Ke shodám došlo i v případě projevů agresivního chování, kdy Türkoglu zjistila, že až z 59 % se u dětí jedná o agresi fyzickou. To potvrdily i respondentky z mého výzkumu. Příčina tohoto jevu může spočívat ve špatné komunikaci mezi dětmi. Zejména u mladších dětí, které ještě nemají tolik rozvinutou verbální složku komunikace. Svoboda (2014) definuje agresi jako: *„Projev vitální síly. A vitální je každý organismus, jinak by ztratil možnost své existence. Obecně tedy lze říci, že vitální, a tudíž potenciálně agresivní, je každý lidský jedinec, stejně jako každý jiný živý tvor.“* Proto bychom neměli v dětech agresi potlačovat, pouze ji nasměrovat správným směrem a umět s ní pracovat. Předškolní děti ještě neumí se svojí agresi tolik pracovat, a to může být důvod, proč tak často užívají zejména fyzickou agresi. Úkolem pedagogů tedy není potlačovat agresivní chování dětí, pouze bychom měli nastavovat určité hranice a naučit děti s touto emocí pracovat. Türkoglu v závěru své práce doporučuje provádět aktivity, u kterých si děti uvědomují své emoce. S čímž souhlasím, za krátkou dobu své praxe jsem se setkala s případy, kdy i předškolní dítě neumělo zpracovat emoci (ať už agresi či hněv) a paní učitelka svým jednáním situaci jen zhoršila, dítěti

nepomohla emoci zpracovat a tím pádem konflikt nebyl vyřešen. Příčinou neadekvátního chování paní učitelka mohla být slabá informovanost o dětské agresivitě.

V rámci výzkumu jsem chtěla zjistit, zda si pedagogové myslí, že agresivita u dětí v průběhu let narůstá. Větší část respondentek odpověděla že ano. Častá odpověď byla, že se změnila výchova v rodině, která je uvedena jako hlavní faktor ovlivňující agresivní chování dětí. Většina respondentek zmínila také média, konkrétně potom počítačové hry, hry na telefonu či tabletu nebo pohádky se stále větším obsahem agresivního chování. Co se týká spojitosti mezi sledováním televize a dětskou agresivitou, tento průzkum popsala Antier (2004) ve své knize. Průzkum s jistotou prokázal, že sledování televize zvyšuje agresivní chování dětí a to zejména u chlapců. Pokud by byl proveden výzkum týkající se narůstající agresivity a hraní počítačových her, výsledky dopadnou obdobně. Děti i v mateřské škole zmiňují, že hrají počítačové hry s násilným podtextem. Při častém sledování násilných filmů či her mohou děti podle Martínka (2015) nabýt dojmu, že násilí je běžné. Dle mého názoru je také častý problém, že i když dítě vidí v televizi násilí, nikdo mu nevysvětlí, že to není správné. Komunikace rodičů a dítěte je na nízké úrovni. Dítě poté, jak zmínil Martínek, bere násilí jako samozřejmost a to jen proto, že mu dospělý nevysvětlil, že tento vzor chování není správný. Násilí v médiích se v dnešní době vyhnout nemůžeme, ale můžeme dětem udávat směr správného chování tím, že situace probíhající v televizi komentujeme a s dítětem o tom diskutujeme.

Častá odpověď na příčiny narůstající agrese u dětí byli již zmíněné násilné filmy a s nimi spojení superhrdinové. S tím souvisí výzkum, který jsem zmínila v kapitole vybraných výzkumů. Coyne (2017), autorka tohoto výzkumu, ve výsledcích prezentuje, že 20 % dotazovaných dětí obdivuje superhrdinu pro jeho násilnické sklony. Následné prosociální chování spojené s kladným prezentováním superhrdinů, kteří využívají násilí vůči nepřátelům, se nepotvrdilo. Respondentka 4 uvádí, že děti si často na superhrdiny hrají a obdivují je, stylizují se do oblíbeného superhrdiny. I když mají superhrdinové působit jako kladné postavy, jejich chování je ve většině případů násilné i přes to, že to dělají pro dobrou věc. Učíme děti nebít kamaráda, ale vyřešit to s ním komunikací, dítě následně shlédne film, kde jeho oblíbený superhrdina pomyslného nepřítele napadne nebo jej dokonce zabije.

V roce 2017 provedla studentka Univerzity v Hradci Králové, Michaela Osobová (2017), obdobný výzkum, ve kterém výzkumná otázka zněla následovně: „Jak vnímají agresivitu předškolních dětí pedagogové MŠ?“ Oba výzkumy mají stejnou metodu zjišťování dat, kterou je polostrukturovaný rozhovor a výsledky byly zpracovány pomocí otevřeného kódování.

Stejně jako respondentky z mého výzkumu, tak i respondentky z výzkumu uvedené studentky, vidí jako hlavní příčinu agresivního chování dítěte výchovu v rodině. Na této výpovědi se v mém výzkumu shodly všechny respondentky. Avšak studentka zmiňuje i zanedbávanou výchovu a nedůslednost, k tomuto tématu se respondentky z mého výzkumu nevyjadřovaly, nejvíce to připisovaly nedostatečné komunikaci a stylu výchovy, ve kterém mají děti volnější hranice, a který je stále více oblíbený. Další příčinou, která se také shoduje s výpověďmi z mého výzkumu je, že z velké části se na agresivním chování dětí podílí média. Této části však nebylo věnováno moc pozornosti, abych mohla společné výsledky více rozebrat. Shodu můžeme nalézt také v obdobné části výzkumu, kde se zabýváme tím, jak respondentky řeší agresivní chování dětí. Studentka zjistila, že většina pedagogů řeší toto nežádoucí chování diskuzí a domluvou, což se shoduje s mými výsledky. I její respondentky vypověděly, že zjišťují co se stalo, proč se to stalo a jak si to děti mezi sebou vyřeší, snaží se je navést k řešení konfliktu. Dvě respondentky ve výzkumu studentky Osobové také zmiňují formu trestu izolací, kterou udělují za agresivní chování. Izolaci dokonce využívají jako prevenci proti agresivnímu jednání. Žádná z mých respondentek neuváděla jako formu řešení agrese trest. Pouze respondentka 4 a to na moji doplňující otázku. Můžeme tedy předpokládat, že respondentky z mého výzkumu trest formou izolace dítěte nevyužívají nebo méně často. Zatímco respondentky z mého výzkumu rodiče dětí rozdělily do dvou skupin, na jednu skupinu, která přijme fakt, že se jejich dítě chová agresivně a je potřeba to řešit. A druhá skupina, ve které rodiče agresivní chování svých dětí odmítají, svalují vinu na jiné děti nebo se ohrazují tím, že tak se jejich dítě doma nechová. Tyto dvě skupiny jsou podle dvou respondentek z mého výzkumu v rovnováze a nedá se určit, která převažuje a podle dalších dvou převažují spíše rodiče, kteří jsou nakloněni spolupráci při řešení problému. Z výzkumu studentky vyplývá, že učitelky se spíše setkávají s rodiči s pozitivním přístupem a s rodiči, kteří odmítají agresivní chování jejich dětí, se setkávají v malé míře. Studentka má velmi rozsáhlou kategorii o preventivních opatřeních proti agresivnímu chování, které respondentky zmiňovaly. V mém výzkumu respondentky hovořily zejména o prevenci jako jsou pravidla ve třídě, relaxační cvičení či jóga. Kdežto ve výzkumu kolegyně se vyskytují i výpovědi, které hovoří o správné úpravě místností tak, aby byla příjemná pro činnost dětí a zároveň pro práci učitele. Dále je zmíněna motivace a pozitivní posilování, což se však nevztahuje pouze na školu, ale i na rodinu. Celkově je kategorie prevence zaměřena i na rodinu, jelikož ji respondentky často zmiňovaly. Po shrnutí mého výzkumu a výzkumu studentky Osobové (2017) lze říci, že velká část výpovědí respondentek se shoduje. Avšak respondentky z mého výzkumu se více vyjádřily na téma agresivity u dětí související s vlivem médií a

počítačových her. Z mého pohledu, se toto téma od roku 2017 mohlo stát více aktuálnější a probírané.

Obdobným tématem se zabývala také studentka Univerzity Palackého v Olomouci, Markéta Zdrámková (2015) v roce 2015. Studentka se však zaměřila na kvantitativní výzkum, který byl proveden formou dotazníku s uzavřenými i otevřenými otázkami. Respondentky tedy neměly tolik prostoru pro své vyjádření se k dětské agresivitě, jak tomu může být u rozhovoru. I přes to lze najít několik společných témat, na které respondentky odpovídaly. V mém výzkumu respondentky nejčastěji odpovídaly, že agresivita u dětí se projevuje hlavně z důvodu výchovy v rodině. U studentky Zdrámkové naopak nejčastější příčinou byly počítačové hry a média, což byla v mém výzkumu hned druhá nejčastější odpověď. V roce 2015, kdy byl výzkum proveden, už v jisté míře měla média své místo v životě dítěte. Proto mě zaujalo, že u předchozího výzkumu, kolegyně Osobové, odpověď, že dítě ovlivňují média, nedostala větší prostor pro diskutování, i když je výzkum mladší než od kolegyně Zdrámkové. Předpokládala bych tedy, že v mladším výzkumu tomu bude věnováno více pozornosti. Zaujala mě také výpověď, že nejčastěji se agresivita u dětí projevuje destrukcí věcí a boucháním. Respondentky v mém výzkumu totiž nejčastěji zmiňovaly fyzické násilí. Avšak i fyzické násilí ve výzkumu studentky Zdrámkové je hned na druhém místě. V mém výzkumu zmínila pouze jedna respondentka destrukci jako projev agrese, i přesto na první místo stavěla fyzickou agresi proti druhým dětem. Zmínka o verbální agresi se ve výzkumu neobjevuje, tudíž ji nelze porovnat. Co se týká spolupráce rodičů s pedagogy, pokud se řeší agresivní chování jejich dítěte, 80 % dotazovaných respondentek z výzkumu studentky Zdrámkové odpovědělo, že s nimi rodiče spíše spolupracují, což se shoduje i s výzkumem kolegyně Osobové, která uvádí, že ve většině případů rodiče s pedagogy spolupracují. Kdežto v mém výzkumu, se respondentky shodly, že skupiny rodičů, kteří při řešení chování jejich dítěte spolupracují, a kteří naopak nikoliv, jsou v rovnováze. Zajímavé výsledky vyplývají také z otázky, zda si respondenti myslí, že se dá agresivita u dětí usměrnit hrou. Téměř všichni respondenti ze studentčina výzkumu se shodli, že ano. Když jsem se respondentek v rozhovoru ptala, zda využívají některé hry právě určeny pro zvládnutí dětské agresivity, většina odpověděla, že žádné nezná. Že využívají různé hry s dětmi, ani netuší, že by se jednalo o hry s tímto zaměřením. Shodovaly se nejvíce na tom, že využívají relaxaci a jógu. Relaxace byla nejčastěji zmíněnou odpovědí i ve výzkumu studentky Zdrámkové, hned po ní následovaly hry a také muzikoterapie, což mě překvapilo, jelikož tuto odpověď nevyužila žádná z mých respondentek. Ačkoliv se jednalo o dotazníkovou formu šetření, našlo se několik kategorií, které se daly porovnat. Je určitě zajímavé srovnat výsledky

i s jinými studentkami a rozšířit tak větší okruh pedagogů a jejich názory na agresivní chování dětí, se kterým se podle většiny respondentek ze všech výzkumů setkáváme stále častěji.

Z důvodu obav, že bych se mohla při řešení obdobné situace jsem se zúčastnila kurzu „Agrese a jak ji řešit“, který byl veden psychologem Jiřím Haldou. Kurz mi dal mnoho přínosných informací a s jistotou bych ho doporučila učitelům nejen mateřských škol. Tento kurz zmiňuji, jelikož většina respondentek odpověděla, že se neúčastnila kurzu, který by byl zaměřen výhradně na dětskou agresivitu. Myslím, že cenné informace z tohoto kurzu by mohly paním učitelkám a pánům učitelům pomoci při řešení konfliktů a také je naučit být nápomocen dítěti, pokud si zrovna prožívá negativní emoci.

Mé doporučení pro pedagogy předškolních zařízení je také obsaženo v příloze, kde se nachází hry pro zvládnutí agrese od Erkert (2004) a Šimanovského (2002), jelikož několik respondentek bylo překvapeno, že takové hry vůbec existují. Nebo je s dětmi využívají aniž by věděly, že se jedná o tento druh her, a že tímto způsobem mohou i některým dětem ve skupině pomoci, se zpracováním jeho emocí. Z novějších knih bych doporučila zdroj Agrese a agresivita u dětí předškolního a mladšího školního věku od Jana Svobody. Kniha byla vyádána v roce 2014 a je nejnovější knihou zabývající se touto tematikou.

Závěr

Tématem bakalářské práce byla agresivita u dětí předškolního věku. Cílem bylo zjistit, jak učitelé předškolních zařízení vnímají dětskou agresivitu. Zda ji vnímají jako zvyšující se a co může být příčinou.

Teoretická část se zabývala pojmy souvisejícími s touto tematikou, jako je agresivita, agresivní chování a předškolní věk. Zmíněny byly také hry, které nám mohou napomoci k lepšímu zvládnutí dětské agrese. V teoretické části jsem také představila dva výzkumy týkající se agresivity u dětí. V prvním výzkumu se pojednávalo o tom, jaký vliv mají superhrdinové na děti. Druhý výzkum byl zaměřen na to, jaký mají učitelé předškolních zařízení pohled na agresivní chování dětí. Tento výzkum mi byl inspirací při praktické části v mé bakalářské práci. Teoretická část mi poskytla vhled do problematiky agresivního chování u dětí a napomohla mi pro zpracování výzkumné otázky a tazatelských otázek.

Druhá část bakalářské práce, tedy praktická část, byla zaměřena na to, jak učitelé předškolních zařízení vnímají dětskou agresivitu. Bylo provedeno pět rozhovorů s pěti učitelkami z mateřských škol, které byly vybrány z co nejvíce různorodých mateřských škol. V rozhovoru byly dotazovány, jak se dětská agrese projevuje, zda se v průběhu let zvyšuje, co je příčinou nárůstu, jak řeší agresivní chování paní učitelky, zda s nimi rodiče spolupracují a jaké například používají preventivní opatření proti agresivnímu chování. Rozhovory byly nahrávány na diktafon a poté přepsány do textové podoby. Dialogy v textové podobě byly opět přečteny a pomocí otevřeného kódování rozděleny do 8 skupin.

Z výsledků vyplývá, že většina učitelek se shodla na tom, že agresivní chování u dětí pozorují v mateřských školách stále častěji. Nejvíce zmiňovanou příčinou byla výchova v rodině a média, která děti obklopují v dnešní době stále více. Cíl práce je tedy z mého pohledu splněný.

Seznam zdrojů

1. ANTIER, Edwige. 2004. *Agresivita dětí*. Praha : Portál, 2004. ISBN 80-7178-808-2.
2. COYNE, Sarah M., a další. 2017. Pow! Boom! Kablam! Effects of Viewing Superhero Programs on Aggressive, Prosocial, and Defending Behaviors in Preschool Children. *Journal of Abnormal Child Psychology*. 2017, 45.
3. DAŘÍLEK, Pavel a KUSÁK, Pavel. 1998. *Pedagogická psychologie*. Olomouc : Vydavatelství Univerzity Palackého, 1998. ISBN 80-7076-789-9.
4. EDELSBERGER, Ludvík. 2000. *Defektologický slovník*. Jinočany : H&H, 2000. ISBN 80-86022-76-5.
5. ERKERT, Andrea. 2004. *Hry pro usměrňování agresivity*. Praha : Portál, 2004. ISBN 80-7178-938-0.
6. FERJENČÍK, Ján a BAKALÁŘ, Petr. 2010. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Praha : Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-815-9.
7. GAVORA, Peter. 1996. *Výzkumné metody v pedagogice: příručka pro studenty, učitele a výzkumné pracovníky*. Brno : Paido, 1996. ISBN 80-85931-15-X.
8. HARTL, Pavel a HARTLOVÁ, Helena. 2009. *Psychologický slovník*. Praha : Portál, 2009. ISBN 978-80-262-0873-0.
9. HENDL, Jan. 2016. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha : Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.
10. CHRÁSKA, Miroslav. 2016. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha : Grada, 2016. ISBN 978-80-247-5326-3.
11. KOŤA, Jaroslav. 2015. Hlavní činitelé socializace. [autor knihy] Richard Jedlička. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání*. Praha : Grada, 2015.
12. KOŤÁTKOVÁ, Soňa. 2005. *Hry v mateřské škole v teorii a praxi*. Praha : Grada, 2005. ISBN 80-247-0852-3.
13. LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana. 2006. *Vývojová psychologie*. Praha : Grada, 2006. ISBN 80-247-1284-9..

14. LÁTALOVÁ, Klára. 2013. *Agresivita v psychiatrii*. Praha : Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4454-4.
15. MARTÍNEK, Zeněk. 2015. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha : Grada, 2015. ISBN 978-80-247-2310-5.
16. MATĚJČEK, Zdeněk a DYTRYCH, Zdeněk. 1997. *Jak a proč nás trápí děti*. Praha : Grada, 1997. ISBN 80-7169-587-4..
17. MERTIN, Václav a GILLERNOVÁ, Ilona. 2015. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha : Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0977-5.
18. MIOVSKÝ, Michal. 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha : Grada, 2006. ISBN 80-247-1362-4.
19. MYERS, David Guy. 2016. *Sociální psychologie*. Brno : Edika, 2016. ISBN 978-80-266-0871-4.
20. Neugebauer, Richard, Hoek, Hans Wijbrand a Susser, Ezra. 1999. Prenatal Exposure to Wartime Famine and Development of Antisocial Personality Disorder in Early Adulthood. *Journal of american medical academy*. 281, 1999, 5.
21. OPRAVILOVÁ, Eva. 2016. *Předškolní pedagogika*. Praha : Grada, 2016. ISBN 978-80-247-5107-8.
22. PLEVOVÁ, Irena. 2006. *Kapitoly z vývojové psychologie*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1412-0.
23. PONĚŠICKÝ, Jan. 2005. *Agrese, násilí a psychologie moci*. Praha : Triton, 2005. ISBN 80-7254-593-0.
24. PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška; MAREŠ, Jiří. 2013. *Pedagogický slovník* . Praha : Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0403-9.
25. SKUTIL, Martin. 2011. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha : Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-778-7.
26. SVOBODA, Jan. 2014. *Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku*. Praha : Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0603-3.
27. ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk. 2002. *Hry pro zvládnutí agresivity a neklidu* . Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-689-6.

28. ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. 2007. Agresivita dětí. *Právo a rodina*. 2007, Sv. 9, 4.
29. ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. 2004. *Dítě v předškolním období*. Praha : Mladá fronta, 2004. ISBN 80-204-1187-9.
30. ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. 2007. *Jak usměrňovat agresivitu*. Praha : Vzdělávací institut ochrany dětí, 2007. ISBN 978-80-86991-00-9.
31. ŠVARŤÍČEK, Roman a ŠEĎOVÁ, Klára. 2014. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha : Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.
32. TÜRKÖGLÜ, Bengü. 2019. Preschool Teachers' Perspectives on Aggressive Behaviors in Children: A. *Journal of Education and Training Studies*. 2019, Sv. 7, 2.
33. VÁGNEROVÁ, Marie. 2014. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha : Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0696-5.
34. VÁGNEROVÁ, Marie. 2012. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Praha : Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

Elektronické zdroje:

35. OSOBOVÁ, Michaela. *Agresivita dětí předškolního věku* [online]. Hradec Králové, 2017. Dostupné z: <https://theses.cz/id/24w2un/STAG86758.pdf>. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta. Mgr. Iva Junová Ph.D.
36. ZDRÁLKOVÁ, Markéta. *Agresivita u dětí předškolního věku* [online]. Olomouc, 2015. Dostupné z: <https://library.upol.cz/arilupol/cs/csg/?repo=upolrepo&key=11796626178>. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta. Mgr. Michaela Pugnerová, Ph.D.

Příloha A – Hry pro usměrňování agresivity

Dělení her podle Šimanovského:

- **Rozechřívací, aktivizační hry**

- **Barevná baba** – hraje se jako běžná honička, babu může dostat však jen ten, kdo má na sobě určitou barvu (něco červeného, žlutého, modrého, kdo má světlé vlasy, modré oči apod.)

- **Černá, bílá, strakatá**

Hra je určena pro děti od 4 let. Jako pomůcky nám poslouží provázek a dva barevné kruhy (černý a bílý). Prostor pomocí provázku rozdělíme na dvě části. Jednu část označíme černým kruhem a druhou kruhem bílým. Podle pokynu učitele děti stojí buď v bílém nebo černém prostoru. Učitel barvy mění nepravidelně a svižně. Na povel „strakatá“ se dítě postaví jednou nohou do černého prostoru a druhou nohou do bílého.

- **Hry na soustředění a zklidnění**

- **Lesní studánka**

Jedná se o relaxační cvičení určené pro děti od 4 let. Děti se ve stoje lehce protáhnou, pohodlně si lehnou a zavrou oči. Učitel vypráví příběh, který si děti se zavřenými očima představují. „Jste v lese, na horách, nad vámi se kývají koruny borovic, voní jehličí a mech mezi kmeny má krásnou sytě zelenou barvu. Mohutné koruny stromů vrhají chladný, osvěžující stín. Představte si, že jdete bosýma nohama po hebkém, chladiším mechu a přicházíte ke kameni, pod nímž vyvěrá pramínek vody. Okolo něj se leskne studánka. Pomalu k ní přicházíte, tráva studí do chodidel a voda je chladná. Leskne se v ní modrá obloha. Zkoušíte vodu ochutnat, omýváte si v ní čelo, spánky a voda příjemně chladí. Zkoušíte to znovu a několikrát po sobě... Vaše tvář je osvěžená,“ uzavírá vedoucí celé vyprávění, „a cítíte se dobře, odpočatě a příjemně!“ Příběhy můžeme obměňovat, vždy by však měly mít relaxační a uklidňující charakter. Můžeme použít i relaxační hudbu.

- **Poznávací a edukativní**

- **Autentické hry**

- **Tajemství**

Tato hra je určena pro děti od 4 let. Na začátek děti uvedeme do děje tak, že jim povyprávíme o indiánech, kteří věří, že vše v přírodě je živé, zvířata, kameny,

stromy a všechny tyto věci jsou bratrem člověka. Učitel ještě připomene, že každý předmět, ať už je vytvořen lidmi nebo pochází z přírody, má své tajemství. S dětmi uděláme kruh a posadíme se. Doprostřed rozprostřeme bílé plátno, na které položíme pár věcí, může se jednat o přírodniny (kameny, větvičky, žaludy), i o věci vyrobené člověkem (hudební nástroj, pracovní nástroj). Učitel pustí relaxační hudbu a děti tiše a uvolněně sedí a jednotlivé věci si prohlédají. Přemýšlejí nad tím, jaké tajemství daná věc v sobě ukrývá. Po skončení může dobrovolně jedno dítě o svých pocitech hovořit, nebo se může do vybraného předmětu vcítit a ostatní děti se ho ptají na různé otázky. Dítě odpovídá za předmět, který si vybralo. Úkolem učitele je, vést tuto hru v klidném a pozitivním duchu.

- **Modelové hry**
- **Hry pro zdravé sebeprosazení**

- **Mám rád, nemám rád**

Hra je opět určena pro děti od 4 let. Cílem hry je naučit děti mluvit o svých pocitech. Vyjádření pocitů totiž může přinášet úlevu. Nepomáhá to však jen dítěti samotnému, ale i ostatním dětem ke vztahu k němu, poznají, co mají rádi a co naopak ne. Opět sedíme v kruhu a děti jedno po druhém říkají co mají rádi (ovoce, svou panenku, maminku) a co rádi nemají (brokolici, hady,). Zejména děti v předškolním věku rádi své odpovědi dále rozvádí, to by měl učitel mírnit a dotazovat se dále jen na překvapivé odpovědi. Hru bychom měli ukončit v pozitivním duchu, například tím, že řekneme, na co se těšíme (až přijdu domů, na babičku, na prázdniny, na oběd).

- **Asertivní práva**

- **Fotografie královského dvora**

Hra je zaměřena na hierarchii a postavení ve skupině. Je zaměřena pro děti od 5 let. Učitel zadá jednoduchý úkol: Domluvte se a vytvořte během deseti minut portrét královského dvora s králem a královnou. Mohou zde být i dvořané, dvorní dámy, rádcové, šašek, princové a princezny. Pak už do hry nijak nezasahuje a nechá kolektiv dětí, až si vyberou krále, královnou a ostatní role. Někdo dostane přiřazenou roli, jiný zase bude role rozdělovat. Výsledek může být pro učitele zajímavý, jakou hierarchii mezi sebou děti ve skupině mají. Děti můžeme i vyfotografovat. Následně se bavíme o tom, kdo měl jakou roli, jestli

si ji vybral, zda mu v ní bylo komfortně nebo by chtěl jinou roli. Po diskuzi můžeme pustit renesanční hudbu a královský dvůr odejde (děti tak opustí své role)

Dělení her podle Erkert:

- **Hry na vnímání svých pocitů**

- **Vztekmám se, když...**

Jako pomůcka pro tuto hru nám postačí míč. Hra je určena pro děti od 5 let. Děti sedí v kruhu, mají natažené nohy a špičkami chodidel se dotýkají. Dítě, které má míč znázorní situaci, při níž je vzteklé. Po krátké dramatické ukázce odkutálí míč dalšímu kamarádovi, který také znázorní svůj vztek. Jakmile se vystřídají všechny děti, začneme diskutovat o tom, co děláme, když máme vztek, jaké chování je správné a jaké špatné nebo jestli existuje člověk, kterému se můžeme se svým vztekem svěřit.

- **Hry pro uvolnění napětí**

- **Dejme sílu do hnětení hlíny**

Hra je určena pro děti už od 3 let. Jako pomůcka si nachystáme modelovací hlínu nebo hmotu a dostatečně velkou podložku. Dítě můžeme nechat vyjádřit jeho negativní pocity právě do hlíny. Vší silou ji může mačkat, bouchat do ní, vyvíjet na ni tlak a podobně. Jakmile pomine vztek, dítě začne hlínu hníst pomaleji a pečlivěji a začíná modelovat.

- **Hry, při kterých se vžíváme do jiných rolí**

- **Dvě „maminky“ a jeden kočárek pro panenku**

Hra je určena pro děti od 4 let, je spíše zaměřena na holčičky, ale pro chlapce můžeme hru obměnit s jinou hračkou. Dvě holčičky se začnou přetahovat o kočárek, křičí na sebe, a to vzbudí pozornost ostatních, kteří se snaží situaci vyřešit. Jak mohou situaci vyřešit? Erkert zmiňuje tyto možnosti: Jedno dítě ze skupiny si myslí, že by se holčičky mohly vystřídat. Další dítě nabídne svůj kočárek. Jedna z holčiček se nechce hádat, ustoupí, a nechá kočárek té druhé.

- **Hry na řešení konfliktu a zvyšování odolnosti**

- **Masky pocitů**

Hra je pro děti od 4 let. Budeme potřebovat: papírové talíře, prstové barvy a nůžky. Dětem zadáme, aby na papír nakreslili prstovými barvami jeden z pocitů jako je vztek, hněv, zuřivost či zklamání. Po dokončení si masky s dětmi předvedeme a popíšeme. Děti tak mezi sebou mohou lépe poznávat své pocity, což může napomocť při řešení konfliktů.

- **Hry pro znovuobjevení skupiny**

- **Tanec s balancováním**

Pro tuto hru je potřeba více pomůcek: CD přehrávač (nahrávka s pomalou hudbou), lžíce, molitanové míčky nebo pingpongové míčky. Hra je pro děti od 5 let. Děti stojí v kruhu, v ruce drží lžici, ve které je položen míček. Vybereme jedno dítě, které bude začínat jako vedoucí. Ostatní děti vedoucího pozorují a opakují po něm pohyby. Vedoucí se pohybuje ne příliš prudce, točí se okolo vlastní osy, různě polohuje ruku se lžicí atd. Jakmile bude chtít přestat, poklepe souseda na rameno, a ten pokračuje. Děti se snaží, aby jim míček ze lžíce nespádl.

Příloha B – Přepis rozhovorů

Rozhovor s respondentkou číslo 1

Výzkumník: Přesuneme se k té první otázce. Jaké si myslíte, že jsou spouštěče agresivního chování u dětí?

Respondentka 1: Spouštěče? Tak jednak to může být jazyková bariéra, že to dítě třeba neumí si vykomunikovat co vlastně chce a řeší to silou, dá se říct. Může to být taky povahou toho dítěte, že není zvyklé se o hračky dělit. Protože v dnešní to si myslím, že ty rodiny jsou založené na tom, že vychovávají "osobnosti", které všechno můžou, kterým je všechno dovoleno a oni teď prostě přijdou do kolektivu a nejsou zvyklí na ten kolektiv. Nejsou zvyklí se třeba o ty věci dělit, domlouvat, hledat kompromisy, to si myslím, že je ten hlavní problém.

Výzkumník: V jaké části denního režimu jsou děti nejčastěji agresivní? Kdy to nejčastěji pozorujete?

Respondentka 1: Kdy já to vnímám, tak je to hlavně při spontánních činnostech, při hrách, kdy mají děti volnou hru anebo třeba když jsme na zahradě, tak třeba hra na pískovišti, kde vlastně je ta volná hra, necháváme děti, aby se spontánně domlouvaly, aby se vlastně učily komunikovat samy, bez našeho zásahu, tak tam to vidím, že je to nejčastější, děti to neumí.

Výzkumník: Co podle Vás ovlivňuje agresivní chování dítěte?

Respondentka 1: To už jsem vlastně říkala v té první otázce. Ono nejsou agresivní děti, ony za to svým způsobem nemůžou, protože oni defacto neznají z domu jiné chování, protože v dnešní době jsou ty děcka prostě opečovávaný, jo, dřív prostě když se doma děcko vzteklo, když to tak řeknu, třeba když jsem začínala, neměly všechno dovolené, měly nastavené mantinely, jo. Dneska prostě si můžou dovolit, dá se říct, skoro všechno, ale zase je to rodina od rodiny, všechno záleží, z jaké rodiny to dítě přichází, ono nemůže za to, že je agresivní, ono jinačí chování nezná. Doma mu to bylo umožněné, tam si zvyklo, že začne se vztekat a maminka udělá co chce. Takže asi tak.

Výzkumník: S jakým typem agrese se nejčastěji setkáváte?

Respondentka 1: S typem agrese?

Výzkumník: Jestli spíš s verbální nebo fyzickou agresí?

Respondentka 1: Verbální ani tak ne, spíš bych řekla, že prostě, nechtějí to půjčit, tak se třeba udeří nebo tu hračku vytrhnou, takže je to spíš taková ta fyzická. K té verbální, měli jsme tu chlapečka, který teda útočil i na nás, na učitelky. A ten dětem i nám říkal, že nás propíchne a že umřeme, no.

Výzkumník: Jak často v průběhu týdne musíte řešit agresivní chování dětí?

Respondentka 1: Tak, není to zas tak často a nejčastěji je to vlastně začátkem roku, kdy dítě nastoupí do školky, než si zvykne na ty určité pravidla, které tady máme a zjistí, že vlastně my nepolevíme, že mu neustoupíme, tak ono se potom tak nějak zadaptuje, takže není to, že by to bylo v průběhu celého roku každý týden. Zezačátku toho školního roku je častější samozřejmě, ale řekla bych, že je to tak maximálně dvakrát do týdne, a ještě ne vždycky.

Výzkumník: Jsou podle Vás v průběhu let děti více agresivnější?

Respondentka 1: No to je právě to, o čem jsem mluvila. Že sprostě ten přístup rodiny byl trošičku jiný. Teď v této době ty různé přístupy výchovy a nevhodné a potom to dítě přijde do školky a ono v tom má zmatek, protože my tady po něm prostě vyžadujeme nějaké pravidla, ono na to z domu není zvyklé, takže to tak chvilka začíná jako kdyby třít. I třeba mezi těma rodičema zezačátku a mezi těma učitelkama, protože dřív, když dítě něco provedlo, tak prostě rodič vyhuboval dítěti, teď aby se učitelka bála něco rodičům říct, protože dostane vyhubované ona. Takže že by byly agresivnější, je to častější, dřív to tak nebývalo, ty děti byly pokornější, uměly spolupracovat, uměly se hrát, teď prostě jede každý sám za sebe.

Výzkumník: Myslíte, že jsou ty projevy více brutálnější? Že se dítě třeba více fyzicky brání, než tomu bylo dříve?

Respondentka 1: Podle mě si myslím, že ne. Myslím si že ne. Samozřejmě v dnešní době se víc řeší různé tady ty poruchy to ADHD, tam už je to dané tou nemocí, ale zase to dítě za to nemůže, má diagnózu určitou, takže musí se k němu tak přistupovat. Ale že by byly víc brutálnější, za mě bych řekla že ne.

Výzkumník: Co si myslíte že je příčinou narůstající agresivity u dětí?

Respondentka 1: To tady pořád melduju dokola (smích), je to přístup té rodiny k té výchově. V každém případě.

Výzkumník: Myslíte, že za to můžou i média třeba?

Respondentka 1: Samozřejmě může to ovlivňovat, souvisí to teda i s tou rodinou. Že dřív třeba bylo normálně zvykem, že si třeba rodiče sedli zahráli si společenskou hru, chodili ven do přírody, teď kolikrát ty děti se posadí k televizi, pustí se jim pohádky, ta brutalita v pohádkách poslední dobou taky se mně zdá, že je trošičku víc častější, než bývala. A nehledě na to, co jsem vyzorovala za ty poslední třeba 5 let, tak hodně dětí se tím i chlubí, že třeba hrají počítačové hry a v těch počítačových hrách, oni vlastně se tam zabíjí navzájem, takže i to si myslím, že k tomu může přispět samozřejmě.

Výzkumník: Jak řešíte tu situaci, když se dítě chová agresivně?

Respondentka 1: Tak snažím se první zjistit, co tomu přecházelo. Proč se to vlastně stalo, aby mně to vysvětlili a defacto komunikuju s těma dětma mezi kterými ten konflikt je a snažím se potom o to, vysvětlím teda, že je to špatná cesta, aby to zkusili jinak. Že když se domluví, určitě to bude lepší, když požádají o tu věc, než kdyby si to prostě trhali z ruky. Vždycky se prostě snažím o to, aby ty děcka učily najít kompromis a umět se domluvit. Takže vyžaduju, když zjistím, o co se jedná, vysvětlím jim to, jestli to ty děti pochopily, aby to zkusily jinak, že to jde i jinou cestou, než tou agresivní.

Výzkumník: Pokud jste někdy musela řešit takový případ, spolupracovali s Vámi rodiče při řešení agresivního chování jejich dítěte?

Respondentka 1: Pokud se někdy něco takového stalo, tak vždycky jsme o tom informovali rodiče, a zatím teda musím zaklepat, že rodiče byli tady k tomuto vstřícní a vždycky se snažili i z té jejich pozice dětem domluvit.

Výzkumník: A jaké chování agresivní řešíte v rámci kolektivu, a jaké už je potřeba řešit s rodiči?

Respondentka 1: V rámci kolektivu řešíme, když jde o nějaké to vytrhnutí, hození hračky nebo něco takovýho. Když už je to potom agresivita, že následkem je nějaký úraz, že třeba ho tou hrakčou uhodí, tak to už potom samozřejmě řešíme s rodičma, protože to už je přes čáru.

Výzkumník: Jakým způsobem se snažíte předcházet agresivnímu chování?

Respondentka 1: Právě tím, že pořád dětem vysvětlujeme, jak je důležité dodržování pravidel, a jak je důležité chovat se k sobě slušně a spolu komunikovat a domlouvat se.

Výzkumník: Zařazujete do programu občas i hry pro zvládání agrese?

Respondentka 1: Tak my všeobecně ty hry, co máme, tak se snažíme tím děti vlastně učit tomu, že vlastně, že ta agresivita není dobrá, a to že je někdo cílevědomý, neznamená, že musí být pořád první, že není důležité vyhrát, ale zúčastnit se a přát to vítězství tomu druhému třeba.

Výzkumník: A nějaké třeba relaxační hry využíváte?

Respondentka 1: Máme tady hry různé, nevím, jestli jsou to třeba ty relaxační hry, ale takové ty zklidňující, oddechové, na procvičení dechu, že aby se ty děcka hodily do klidu, tak samozřejmě tady děláme taky.

Výzkumník: Myslíte, že máte dostatek informací k dětské agresivitě?

Respondentka 1: Nikdy není dost informací, vždycky se najde něco, co by mě mohlo posunout dál. Takže neřekla bych, že mám dostatek informací.

Výzkumník: A kde takové informace o dětské agresivitě vyhledáváte?

Respondentka 1: Tak vyhledávám je v různých odborných časopisech, když je tam o tom nějaký článek, od nějakého samozřejmě odborníka, tak to. Nebo různé školení jsou pro ty pedagogy mateřských škol, takže takhle.

Výzkumník: Další otázka právě je, jestli jste absolvovala nějaký kurz dalšího vzdělávání pedagogů, který by byl zaměřen na dětskou agresivitu.

Respondentka 1: Tak to zatím ještě ne.

Výzkumník: Chtěla byste ještě něco doplnit k rozhovoru?

Respondentka 1: Asi ne.

Výzkumník: V tom případě děkuji za rozhovor.

Rozhovor s respondentkou číslo 2

Výzkumník: Děkuji za představení. Nyní bych přešla k první otázce. Jaké jsou podle Vás nejčastější spouštěče agresivního u dětí?

Respondentka 2: No já si myslím, že to bude asi rodina. Kde v té rodině asi něco probíhá. Buď mezi rodiči, což je třeba rozvod nebo nějaký nesourodé soužití nebo agresivita jednoho z rodičů, alkohol nebo i nějaká rodinná tragédie, když třeba se v rodině něco stane, například zemře sourozenec nebo takhle. Takže si určitě myslím, že tohle může být jeden ze spouštěčů a nebo taky malý sourozenec, mladší, co se právě narodí, tak starší dítě žárlí a může se to pak tímto projevit.

Výzkumník: Děkuju, přejdeme k další otázce. V jaké části denního režimu si všímáte, že jsou děti nejčastěji agresivní?

Respondentka 2: Většinou asi v těch ranních hrách, když se vlastně projevují při té hře, jak s kamarádem. Nebo třeba i venku, když to není procházka, ale takový ten volný pohyb, tak podle mě podvědomě ztrácejí to, že jsou v té školce, byť jako přijímají ty pravidla naše, ale pořád jsou venku, takže třeba při nějaké spontánní hře. Nebo i v šatně, když se oblékáme ven.

Výzkumník: S jakým typem agrese se nejčastěji setkáváte?

Respondentka 2: Malé děti kousnou, škrábnou nebo hodí hračku, tak to je spíš asi fyzická agrese. To většinou se stává, tady tohle, u mladších dětí, když přijdou nové děti a začnou se projevovat tím, že začnou kousat kamaráda. Napřed ho kousnou do ruky, pak zas, pak dalšího kamaráda, ale většinou nekoušou všechny děti, ale vybraly si ty určité a po těch teda tvrdě jdou (smích). A u těch starších, to může být takový to posmívání a „ty máš to a já mám lepší“ a začne se vychloubat a začne kamarádům takhle připomínat, že on je ten nej a povyšují se před ostatními, tak tady je to i verbálně. Ti malí se tolik nedomluví, tak musí něco udělat fyzicky a ti starší už i verbálně teda. Starší se ale teda i žduchají a nastavují nohy, aby kamarád zakopl naschvál.

Výzkumník: Jak často v průběhu týdne řešíte agresivní chování?

Respondentka 2: U těch předškolních v poslední době neřešíme vůbec a u těch mladších trochu častěji, ale asi nemůžu říct, jak často to do týdne je. Hlavně teda než se seznámí s těmi pravidly té školky, co oni doma třeba nemají, takže je to spíš taková obrana nebo reakce.

Výzkumník: Takže to můžete spíš vztáhnout na začátek školního roku?

Respondentka 2: No ano, než si je “vycvičíme“. Než si zvyknou na ten režim a ty pravidla třídy

Výzkumník: Dál bych se vás chtěla zeptat, zda si myslíte, že jsou děti v průběhu let více agresivnější, než tomu bylo dříve?

Respondentka 2: Dřív byly děti klidnější. Jinak vychovávaný, jinak vedený. Dřív třeba ADHD byla výjimka, ale teď je to běžná diagnóza každého, nevím kolikátého vyšetřeného dítěte. Je to výchovou rodičů určitě i těch genů, které dětem předaly. Dřív byla taky agrese, ale jiná, dřív někdo někoho žduchl a už se chodilo žalovat, teď někdo někoho žduchne ten mu to hned oplátí a strhne se mela, že může někdo někoho uhodit na židličku a už má rozbitý nos. Taky si v dnešní době děti víc dovolí, nemají takovou autoritu.

Výzkumník: Jsou projevy agrese u dětí více brutální, než tomu bylo dříve?

Respondentka 2: Ano, dřív to bylo fakt jiné. Teď vidí ty filmy a pohádky, tam se bojuje a tam se střílí.

Výzkumník: Ano to mám jako další otázku. Co je podle Vás příčinou narůstající agrese?

Respondentka 2: Určitě je to digitální dobou. Rodiče nemají čas na ty děti. Myslím si, že ten svět a ta moderní doba k tomu prostě hodně napomáhají. Určitě televize, to všude vidíte. Myslím, že děti nechodí po večerničku spát, ale vidí zprávy, hádají se ve sněmovně, pro ránu nejdou daleko. Vidím to ve všem. Taky to máte v televizi samou kriminálku a kluci se vidí v tom, že budou střílet a napodobují ty své hrdiny. Už nemají vzor v klasických pohádkách, ale prostě v Iron Manovi a podobně. Ty moderní pohádky právě, to je taky problém. My se snažíme dětem přibližovat ty klasické milé pohádky.

Výzkumník: Jak řešíte situaci, když se dítě chová agresivně?

Respondentka 2: Tak určitě mu řekneme, že takové chování teda jako není vhodné nedělá se to a snažíme se zjistit příčinu. Pokud se teda jedná o nějakou fyzickou, tak samozřejmě se musí omluvit, pokud jde o nějakou verbální, tak samozřejmě taky. A snažíme se přijít na to, z jakého důvodu. Proč ho kopl, proč ho kousl, proč se mu posmívá, že to se nedělá a snažíme mu to teda vysvětlit, že to se prostě nedělá. Někdy se stane, že třeba začnou plakat, že se musí omluvit.

Výzkumník: Spolupracují s Vámi rodiče při řešení agresivního chování jejich dítěte?

Respondentka 2: Teď to teda nemusíme řešit, ale když jsem to v minulosti řešila, tak máte dva druhy rodičů. Buď jsou rodiče, kteří s vámi souhlasí a přiznají, že se to teda může stát a chtěli by se s náma poradit, jak na to, co proti tomu dělat, jako samotný je to mrzí. A potom je druhý

druh těch rodičů, což absolutně nepřipouští, že jejich syn nebo dcera mohla někomu ublížit nebo posmívat se, nerespektují vůbec tady tohle a vůbec to nechtějí slyšet. Omlouvají je, ten náš ne, to ten druhý. S tímto druhem rodiče to nemá cenu rozebírat. Ale když se to stane tak vezmeme za ruku i toho druhého, kterého pokousal. Bylo to už po několikáté, domluva nepomohla, takže jsme teda mamince ukázali tu pokousanou ruku, ona to teda viděla, tak začala „proč to děláš“ a tak. Víím, že teda v jednom případě to došlo i tak, že maminka z toho byla tak nešťastná, že to začal dělat i venku kamarádům na hřišti, cizím dětem. Takže maminka to potom šla řešit i do pedagogicko-psychologické poradny.

Výzkumník: Jaké agresivní chování řešíte samy v kolektivu a jaké si myslíte, že je potřeba řešit s rodiči?

Respondentka 2: Takové to, co se stane třeba jednou nebo co třeba se stane u dítěte co ho známe a u něj nečekáme, tak se snažíme to tomu dítěti prostě vysvětlit, že se to nedělá. Když se to stane třeba víckrát nebo je to takové že nevím, může uhodit jedno dítě o židličku a jemu začne třeba téct krev, tak samozřejmě to řešíme s obouma rodičema. Proč se to stalo, co se stalo, jak k tomu došlo. A kolikrát se mě ty děti zeptají, jestli to řekneme mamince, mají z toho obavu. Určitě nežalujeme rodičům na děti, ani rodič rád neslyší, když přijde a my ho denně tam toho pokousal, zas ho pokousal a zase. Rodiče to rádi neslyší, ale kdyby se to tak víc opakovalo, tak to nebudu řešit ve dveřích, pozvu si rodiče, promluví s nima, zeptám se, jestli se něco neděje doma nebo jaká by mohla být příčina a snažíme se to řešit. A pokud rodič to uzná, že někde je nějaká chyba, tak prostě mu doporučíme třeba tu návštěvu toho psychologa.

Výzkumník: Jakým způsobem se snažíte předcházet agresivnímu chování dětí?

Respondentka 2: Určitě naším přátelským přístupem. Jak se k těm dětem chováme, my jsme pro děti ten vzor. Vzájemně se k sobě chováme hezky. To si myslím, že je takový základ.

Výzkumník: Zařazujete třeba do programu i hry pro zvládnutí agrese?

Respondentka 2: Zařazujeme všechny hry. Hodně děláme dechová cvičení a relaxační chvílky, ty máme úplně ze všeho nejraději. Když máme třeba nějakou pohybovou hru nebo soutěžíme, tak určitě plno dětí nezvládají prohru a potom jsou agresivní na ostatní a začnou se pošťuchovat. Ale musíme si říct, že nejde, aby jeden pořád vyhrával. Někdo je lepší v běhu, někdo ve skoku, někdo je lepší v postřehu, každý je prostě úžasný v něčem. Hodně právě zařazujeme i ty relaxační chvílky, když máme právě nějakou tu rušnou část, pohybovou chvílku, kdy děti ze sebe dají co nejvíce, tak je potřeba zařadit i tu relaxační, aby se zklidnily. Pustíme si relaxační

hudbu a opravdu se na sebe napojíme (smích). A děti mají rádi změny, a nejen dětské písničky a trošku na úrovni (smích). Takže dáme rychlou, kdy máme mexickou písničku, děti tančí a zpívají a pak si dáme nějakou na uklidnění, která je úplně zklidní a nepřipadají si jak malé děti ve školce. Je to fajn na to vybití té energie i emoční vybití, ale pak i to zklidnění, no.

Výzkumník: Myslíte si, že máte dostatek informací o dětské agresivitě?

Respondentka 2: Hodně nám pomáhají zkušenosti a máme teda tady i nějakou literaturu v naší učitelské knihovně i se vzděláváme a probíhá i další vzdělávání pedagogický pracovníků.

Výzkumník: To jsem se Vás právě chtěla zeptat, zda jste v poslední době absolvovala kurz, který by byl zaměřen právě na agresivitu dětí?

Respondentka 2: No já jsem absolvovala, ale nějaký ten pátek už to bude. (smích)

Výzkumník: Ještě jsem se Vás chtěla zeptat, kde vyhledáváte informace o dětské agresivitě?

Respondentka 2: Já chodím na rady i ke kolegyním, největší pomoc je určitě z praxe. A máme dobře vybavenou knihovničku v sborovně, jsou tam nové knížky hlavně.

Výzkumník: Ode mě to byla poslední otázka, chtěla byste ještě něco dodat k tématu?

Respondentka 2: Asi ne, řekla jsem asi všechno.

Výzkumník: Já Vám tedy děkuji za rozhovor, za cenné informace.

Rozhovor s respondentkou číslo 3

Výzkumník: Mám na Vás tedy první otázku. Jaké si myslíte, že jsou nejčastější spouštěče agresivního chování u dětí?

Respondentka 3: No, když mu někdo vezme hračku. Nebo když mu někdo něco rozbije, tak on reaguje na to tak, když mu někdo ublíží, bych řekla. Málokdy se stává, to je fakt málokdy, že vystartuje samo, vždycky je tam nějaký podnět. My při té spouště děcek, teď oni jsou v umývárce, tam my to nepostřehnem, ale řekla bych, že 99% spouštěče je buď mu někdo něco sebere, nebo on to chce. Anebo mu něco zboří.

Výzkumník: V jaké části denního režimu si všímáte, že jsou děti nejčastěji agresivní?

Respondentka 3: Já bych řekla, že při volných hrách. Jak je řízená činnost, tak tam agresivita není, na vycházce tehdy, kdy je pustíme na polní cestě a oni zas mají volnost. Tak si vezmou klacky, to oni se hrají. Ale myslím si že při hrách. Těch volných hrách.

Výzkumník: Co podle Vás ovlivňuje to agresivní chování dětí?

Respondentka 3: Vedení z domu. To myslím že úplně a samozřejmě povaha a temperament děcka, to se potáhne s děckem do dospělosti.

Výzkumník: S jakým typem agrese se u dětí nejčastěji setkáváte?

Respondentka 3: U těch mladších zásadně fyzická, ale u těch starších i verbální. Chodí žalovat, on mně řekl to, ale to až u těch předškoláků. U těch malých je to fyzická.

Výzkumník: Jak často v průběhu týdne řešíte agresivní chování?

Respondentka 3: No, když máme teď momentálně tady, máme děcko s poruchou autistického spektra, tak u něho to řešíme poměrně často, protože ten, jak nemá ten svůj režim, ale tam jsou poruchy chování, takže že by to bylo na denním pořádku, tak to ne. Ale tak dvakrát, třikrát do týdne asi jo.

Výzkumník: Jsou podle Vás v průběhu let děti více agresivnější, než tomu bylo dříve?

Respondentka 3: Já si myslím, že aji ano. Jo, myslím, že jo. Já jsem kolikrát uvažovala, ne jenom o agresivitě, ale že jsou jiný. A já jsem uvažovala, čím to je. Já Vám řeknu, na co jsem došla. Ty děcka se narodily stejný, jak před těma 40 rokama, co jsem začínala. Ale je jiná společnost a jsou jiný rodiče. Proto ty děcka jsou jiný, ale ony na svět došly stejný, takže ano řekla bych že ano.

Výzkumník: A myslíte, že to mohou ovlivňovat třeba média?

Respondentka 3: Ano, ano, já sama na to, protože su stará (smích), su na to vysazená, já když jdu po ulici nebo po městě. Jede maminka nebo tatínek, má děcko, ale nemá ho obrácený, tak aby s ním komunikovalo, on ho obrátí, ať se dívá a ona jede a má mobil. A já vím od děcek. Ptám se, co dělaly, a oni dívají se na mobil, mají tablet, jo. Myslím si, že ano.

Výzkumník: A myslíte že ty projevy té agresivity jsou takové víc brutálnější?

Respondentka 3: Ne, to ne.

Výzkumník: Jak řešíte situaci, když se dítě chová agresivně?

Respondentka 3: Klidem, vysvětlit, že všichni jsme kamarádi. Vyloženě domluvou.

Výzkumník: Spolupracují s vámi rodiče při řešení agresivního chování jejich dítěte? Pokud je to potřeba.

Respondentka 3: Každý rodič svoje děcko brání a věří tomu děckovi. Co se tady stalo, když řekneme, tak nevěří. Jak který, tak na 50%, ale jinak brání svoje děcko.

Výzkumník: Jaké agresivní chování řešíte ještě v rámci kolektivu a jaké je už potřeba řešit s rodiči?

Respondentka 3: Já osobně nejsu přítel řešení moc tady toto s rodičama. My si to vyřídíme tady v kolektivu. Rodiče o tom informuju, ale zásadně to neřeším s rodičama. Protože se to má řešit hned, když se to stane, ale ne, on udělal to a to, za půl dne už to děcko vůbec neví. Ale rodiče to musí vědět, informuju.

Výzkumník: Jakým způsobem se snažíte předcházet agresivnímu chování dětí?

Respondentka 3: Aby měly děcka co největší nabídku, dítě, které se hraje, nezlobí. Tak tady tímto. Aby měly činnost, aby je zajímala. Samozřejmě vždycky se někdo vyskytne, ale snažíme se tímto přecházet.

Výzkumník: Myslíte, že máte dostatek informací o dětské agresivitě?

Respondentka 3: Informací není nikdy dost (smích).

Výzkumník: A kde vyhledáváte třeba informace o dětské agresivitě?

Respondentka 3: Na internetu, v literatuře. A další vzdělávání pedagogických pracovníků.

Výzkumník. Právě se chci zeptat, zda jste absolvovala kurz dalšího vzdělávání pedagogů, který by byl zaměřen na dětskou agresivitu?

Respondentka 3: No já zrovna ne. Přímo na agresivitu ne.

Výzkumník: A třeba nějaký kurz o poruchách chování?

Respondentka 3: Ano to ano.

Výzkumník: Chtěla byste ještě něco dodat k dětské agresivitě?

Respondentka 3: Že těch poruch chování přibývá. Doba jde dopředu, ale opravdu, jako jo. A je těžší spolupráce s rodičama než před několika rukama.

Výzkumník: Děkuji za doplnění a za rozhovor.

Rozhovor s respondentkou číslo 4

Výzkumník: Děkuji za představení vaší školky a já bych přešla k té první otázce. Jaké myslíte, že jsou spouštěče agresivního chování u dětí?

Respondentka 4: Tak, agresivní chování, ono se v dnešní době o agresivitě docela hodně mluví. A je pravdou, že mnohdy mně přijde, že se z toho dělá obrovský bublina mnohdy se to jakoby bagatelizuje, jo. Já to zase vidím trošičku takovou střední cestou. Spouštěče nějakého agresivního chování u dětí může být mnoho. Může to být opravdu to, co se týká somaticky toho tělíčka děťátka, že se nemusí cítit komfortně z hlediska opravdu somatiky, že ho něco bolí, že nastupuje nějaká nemoc nebo že má opravdu nějaký somatický problém, to je jedna věc. A potom to opravdu může být psychická záležitost, že zase to dítě není komfortní z hlediska psychiky, že se něco odehrává, většinou v rodině, a to je pro nás takový první signál jako říct si „aha, pozor, tak tady se něco děje“ a ono se to potom samozřejmě dovíme úplně přirozenou cestou od toho děťátka. Takže bych řekla, že je to nějaká ta nekomfortnost toho děťátka. A samozřejmě tam může být ještě další věc, a to je přenášení nápodoby zase něčeho, co se děje doma. Protože děti opravdu tak malé děti se učí nápodobou od svého okolí a mnohdy se může stát, že se tam prolíná chování nějaké, které probíhá v jeho okolí třeba té rodiny.

Výzkumník: A třeba v rámci kolektivu, když se stane nějaká situace, kdy se dítě začne chovat agresivně? Jestli jste se třeba setkala i s nějakou takovou situací, kdy to bylo úplně banální, a to dítě začalo nepřiměřeně agresivně reagovat?

Respondentka 4: Ano, to jsem se určitě taky setkala, může se to objevit třeba i v takové té první fázi při nástupu do školky, že ty děti se třeba ani nesetkaly s kolektivem dětí. Mnohdy, oni k nám třeba přijdou do školky a poprvé poznávají nějakou skupinu dětí. Doma byly třeba s tou maminkou, mnohdy jako jedináček. V kontaktu s nikým ani moc nebyly, a to se pak může odehrát. Ale je zase na věci toho profesionála, aby věděl, jak s tímto pracovat a jak do toho zasáhnout. Takže ano, toto se jako objevuje.

Výzkumník: V jaké části denního režimu si všímáte, že jsou děti nejčastěji agresivní?

Respondentka 4: Hmm, já nemůžu říct, že bych dokázalo jako přesně situovat to během toho dne, kdy je to více a kdy je to méně, prostě se to objevuje. Je pravdou, že když jsme třeba ve třídě, tak je to možná trošičku víc, než když se jde na pobyt venku. Protože i ten prostor v tom domě je menší, prostor venku je větší nebo se jde na procházku nebo jsme na zahradě, to je

jedno. Ale nemůžu říct, že bych dokázala říct, že je to přesně při předávání dítěte od rodičů nebo že je to potom během nějaké volné hry dětí, to nemůžu takhle říct.

Výzkumník: Takže spíš v rámci školky?

Respondentka 4: Prostě během toho dne se to objevuje, ale nemá to přesnou linii toho, že by to bylo jenom v ten určitý čas nebo při té určité činnosti, to ne.

Výzkumník: Co podle Vás ovlivňuje agresivní chování dětí?

Respondentka 4: Tak o tom už jsem jakoby mluvila v té první otázce. Myslím si, že opravdu je tam jakoby hodně důležité, ten základ té rodiny, jo. To si myslím, že vůbec ta rodina je takovým základním kamenem, který předává tomu dítěti jednak nějakou tu genetickou informaci, ale jednak prostředí, ve kterém žije, takže to bych jako vypíchla úplně nejvíc. Protože i to, že se to někdy stane, to agresivní chování, tak je zase důležité ta reakce té rodiny, ta spolupráce to přijetí toho a pochopení, co vůbec s tím dělat.

Výzkumník: S jakým typem agrese se nejčastěji setkáváte u dětí? Jestli třeba spíš fyzická nebo verbální, takové to posmívání?

Respondentka 4: Asi spíš jakoby nějaký fyzický kontakt, což nepovažuji za až tak jakoby nepřirozené mezi dětmi. Protože přece jenom jsou to malé děti, které si nějakým způsobem hledají místo na zemi. A samozřejmě tím, že nejsou ještě tak vyspělé, tak nedokáží mnohdy jinak, takže to bych do určité míry nepovažovala až za tak jakoby složité. Ale co je opravdu složité je opravdu pokud se to děje v nějaké míře třeba komunikace s druhým, manipulace s druhým. A to můžu říct, že vlastně za moji praxi jsem zažila jednou. Byla to předškoláčka holčička, která tak uměla manipulovat s holčičkami, že jsem, že to si myslím, že bylo daleko složitější, že možná by se tam dalo hovořit o nějakých náznacích až šikany vůči těm holčičkám. Takže to považuji opravdu za daleko asi horší, v tomto věku.

Výzkumník: Jak často v průběhu týdne řešíte agresivní chování?

Respondentka 4: Kdybych to měla tak jakoby nějak sumarizovat celý ten týden, objevuje se občas, nemůžu říct moc často. Možná v některém období, když třeba vzpomenu, se blíží Vánoce, a to je fakt poznat, že ty děti už jsou prostě nervózní, že oni už, tím, jak se to doma probírá, ve školce se to probírá. Že ony jsou takové napjaté, že třeba takto se to v tomto v tom týdnu objeví častěji, ale jako že bych mohla říct, já nevím, ve třídě se to objevují 5x za týden, jo nebo, neodkážu to takto říct. Jako objevuje se to, ale je to i vztažené k těmto nějakým obdobím, někdy je to častější a je to i taky, to jsme zapomněla říct. Samozřejmě tyto projevy souvisí i

s tou paní učitelkou, která je ve třídě. Protože děti velice rychle vycítí, když paní učitelka není v pohodě a oni jsou v podstatě takovým zrcadlem té paní učitelky, takže i když ona prostě řeší nějaké svoje věci sama v sobě, velmi se to promítá do těch dětí a může se tam něco objevit i něco takového.

Výzkumník: Jsou podle Vás v průběhu let děti více agresivnější, než tomu bylo dřív?

Respondentka 4: Já nevím, já si myslím, že možná, že to, co my si vzpomínáme, když jsme byli, jak to bylo za nás, ono je to takové povídání, které asi nemá moc žádnou hodnotu. Protože je pravdou, že člověk zapomíná to, co bylo špatné, takže jako to, co naše babičky říkají, že to ony nikdy nedělaly a že to nedovolily a hubatí jsme nebyli. Takže tomuto já bych jako moc nedala. Spíš se tak jako podívám sama v sobě do té své praxe.

Výzkumník: Ano, tak jsem to myslela, že třeba před pěti nebo deseti lety.

Respondentka 4: Ano, já nemůžu říct, že by to nějak narůstalo, ono se samozřejmě o tom mluví i v souvislosti s tím, k čemu se tak malé děti dostanou, jaká je agresivita třeba v pohádkách, v médiích, které oni mají volně přístupné mnohdy. To určitě podíl má, jo to bych řekla, že toto jakoby nejde. A je zase věci rodiče, že aby tohleto dokázal usměrnit. Je pravdou, já jsem zastánce toho, že prostě dvouletým dětem, tříletým dětem, nepatří telefony do rukou, aby ty děti prostě dokázaly dívat na cokoli a mnohdy se dívají, jo. I ta televize, to není zapotřebí. Ale zase to nechci překlápět do toho, já nejsem odpůrce tady té technologie nebo vůbec těchto moderních technologií u těchto malých dětí. Naopak, naše školka je docela takovým propagátorem, ale právě proto, že jsme profesionálové, musíme vědět jakým způsobem to používat a jak dlouho to používat. Ale vím, že i z tohoto, tady z těchto prostředků ty děti tu agresivitu přebírají víc, což třeba dřív tak nebylo. Takže třeba k této souvislosti bych to mohla jakoby vztáhnout, taky bych to mohla vztáhnout k tomu, že ty rodiče, než začala pandemie, byli v šíleném shonu, že už opravdu nevěděli co, tak i jakoby ty projevy dětí se jakoby nějak projevují. Možná nějaké procento, ale zase konkrétně tady to zásadní až jakoby nevidím.

Výzkumník: A třeba právě v rámci těch pohádek agresivních, myslíte, že ty projevy jsou pak takové víc brutálnější? Když si vybavíte nějaké dítě, o kterém fakt víte, že tyto pohádky se superhrdiny sleduje. Nebo třeba, že má i takové jiné pohyby, až takové víc roztěkané?

Respondentka 4: Konkrétně tyto superhrdiny, že jsou tady opravdu děti a úplně teďka mně jako vyvstaly, že je jako úplně vidím ty děti, jak opravdu přenáší to své chování, že se stylizují do toho svého superhrdiny. To opravdu se objevuje. Úplně vidím takovou tu zelenou obludu toho

Hulka a ty děti prostě. Přitom toto bych řekla, že není vůbec vhodné pro děti tak malého věku. A ty děti si na to hrají a tu agresivitu opravdu z toho cítím, takže toto se opravdu objevuje.

Výzkumník: Jak řešíte situaci, když se dítě chová agresivně?

Respondentka 4: Je otázka, jaká míra té agresivity to je. Ale je to zase o tom, jaká ta učitelka má nastavené ty pravidla v té třídě. Já jsem zastánce toho. Ještě bych předeslala, existuje teorie, od pana doktora Hermana, českého psychologa, velmi známého. Ten tvrdí, že u dětí předškolního věku, by to mělo být do první kapky krve, na mě je to silné. Já neříkám, že je to špatně, já vím, jak on to myslí, ale na mě jako pro ženu asi na mě je to moc. Takže moje pravidlo, jediné, které ve třídě mezi dětmi je, je že to nesmí bolet. Nezasahuju do všeho, ale když už cítím, že ta míra toho už je neúnosná, že toho druhého to bolí, tak do toho zasáhnu. A k tomu řešení situace. Takže když už cítím, že je to nad míru, tak do toho zasáhnu, ale neřeším to za ty děti. Samozřejmě, já o těch dětech vím, co se v té třídě děje, takže větší část toho konfliktu vím, ale samozřejmě chci vědět jakoby třeba to, co jsem nezaslechla, proč se to stalo, ať mně to vysvětlí. A zeptám se toho dítěte „A co teď, jak se k tomu postavíš? Co s tím uděláš? Podívej se, tak třeba toho Honzika jako už to bolelo.“ jestli on by si přál, aby ho to bolelo, já mu neřeknu, co má dělat. Já ho spíš navedu, aby on na to přišel sám, protože mým cílem není směřovat ty děti přesně, ale v těch situacích jim spíš klást otázky, aby oni na to přišly samy. No a samozřejmě když bych věděla, že tento konflikt by se tam opakoval častěji, tak samozřejmě ty děti si namotivuju tak, abych tomu konfliktu tam zabránila.

Výzkumník: A musela jste třeba někdy i použít nějaký trest za tu agresivitu? Třeba vyloučení z kolektivu nebo podobně. Jestli byla nějaká taková situace?

Respondentka 4: Přemýšlím, jestli bych sáhla až k něčemu takovému. Toto jsem asi nemusela řešit. Asi ne, ais vždycky, já si myslím, že ten pedagog, když opravdu ví, co se v té třídě děje, tak velice elegantně dokáže předcházet těchto až takových situacích. Možná bych řekla, že jsem třeba řekla, kdy teda takto se opakovaně chováš, tak třeba s touto hračkou, kterou on vím, že by třeba se rád hrál, tak tato hračka prostě pro tebe nebude. Což považuju za trest vůči němu, tak možná.

Výzkumník: Spolupracují s Vámi rodiče při řešení agresivního chování jejich dítěte? Jestli byla taková situace.

Respondentka 4: Někteří ano, někteří ne. Ale zase je to podle toho vlastně, jaký je to rodič, že. Jak prostě je nastavený, jaké jsou jeho i sociální podmínky, což taky pak o něčem vypovídá.

Takže někteří spolupracují, ale někteří prostě to odmítají a mají svoji cestu. Velmi často se objevuje dneska taková jakoby volná výchova, kdy oni nejsou s tímto ztotožnění, že děti by měly mít nastavené nějaké hranice. Jo, takže i s tímto jsem se setkala, ale zase jsou i rodiče, kdy se problém vyskytne, kdy si o tom pohovoříme, a kdy vidím, že to prostě potom je účelné. Protože mnohdy ten rodič tápe. Ten rodič neví, jak se třeba k tomu má postavit a je rád, že mu někdo, kor ze strany odborníků pomůže a nasměruje ho a řekne, jestli tudy ano.

Výzkumník: Jaké agresivní chování řešíte sama v rámci kolektivu, a co už je potřeba řešit s rodiči?

Respondentka 4: Asi častěji kdyby to bolelo, tak bych to řešila s rodiči. Jinak nemám potřebu. Asi fakt až kdyby to častěji bolelo, což je takové pravidlo. Jinak si myslím, jako že né. Kdyby se to fakt opakovalo, už bych měla potřebu si s tím rodičem promluvit, jestli se něco děje, hledala bych tu příčinu. Do té doby asi ne.

Výzkumník: A jakým způsobem předcházíte agresivnímu chování dětí? Máte na to nějakou prevenci třeba?

Respondentka 4: Jednak tím, že člověk pozná ty děti, a už to je podle mě prevence, že předchází tomu, kdy ví, že ty děti jsou trošičku takové konfliktnější. Tak je dokáže motivovat, utáhnout na něčem, co je jim blízké. Já prostě vytahuju z dětí to, co vím že mají rádi. A i ten bouřlivák tam vždycky něco je, na čem pomyslně se dá utáhnout. Tak že je to o té motivaci těch dětí, o tom programu během toho dne. Takže to bych řekla že je jako zásadní tou prevencí. A potom taky o té komunikaci s rodiči. To jsou prostě kameny, které patří k sobě.

Výzkumník: Zařazujete do programu občas i hry na zvládnání agresivního chování?

Respondentka 4: Tak třeba relaxaci. S tou relaxací souvisí také jóga, všechny paní učitelky jsou proškolené v rámci jógy pro předškolní věk. Velmi se mně to líbí, jednak z toho důvodu, co se týče pohybového aparátu, že opravdu ty děti protahují se přirozenou cestou, je to velice hravě udělaný, moc se mi to líbí a má to ten bonus, ta jóga, ty relaxační techniky u dětí, takže paní učitelky opravdu dennodenně, i to cvičení, protože s dětmi se ve školce cvičí pořád. I to cvičení té jógy, i ten systém té relaxace tady funguje. Takže tohleto určitě ano. Samozřejmě jsou tady ještě děti, a to by bylo dobré zmínit, v té speciálně třídě. Tam jsou děti, které mají opravdu těžké vady řeči a mnohdy se tady tyhle věci kombinují i s věcmi co se týče energie dětí, pozornosti dětí, a potom tady u těchto dětí je všechno, o čem jsme tady mluvili, takové jakoby

intenzivnější, a od toho tam jsou speciální pedagogové, aby věděli, jak se na tyto děti zaměřit, a i konkrétně s tou relaxací pracují ještě víc.

Výzkumník: Myslíte, že máte dostatek informací k dětské agresivitě?

Respondentka 4: Já si myslím, že jo. Že jednak máme možnost jednak publikace určitě nějaké. Jednak je určitě pořád nabídka věcí, které se dají využít v rámci dalšího vzdělávání pedagogů. Myslím si, že v něčem jsou už proškolené paní učitelky, taky další věc, velice důležitá, která je, ty informace ony získávají i vzájemným sdílením, třeba i supervizí toho druhého. Třeba ten mladší pedagog si neví s něčím rady, tak tím že ty děvčata tady spolu spolupracují, tak není problém, aby oslovil toho zkušenějšího a nechal si poradit, ten si ho vzal do třídy a prostě tak. Ty informace jsou, myslím si, a není problém, a pokud bych třeba i cítila, že někomu něco schází, že je ta potřeba, tak zase jsem já ten aktivní, který hledá, najde a pak nabídne tomu pedagogovi a může se dál dovzdělávat.

Výzkumník: To jsem se Vás právě chtěla zeptat, zda jste absolvovala nějaký kurz dalšího vzdělávání pedagogů, který by byl přímo zaměřen na dětskou agresivitu?

Respondentka 4: Tak já sama konkrétně, jak jsem zmiňovala pana doktora Hermana, tak u něho jsem teda několikrát byla. Nemůžu říct, že by celé, třeba celý ten jeho workshop byl zaměřen čistě na agresivitu, ale určitě část toho workshopu se určitě té agresivity dětí věnovala. A ne jenom teda u něho, je spousta dalších psychologů, kdy vždycky jsme se dostali nějakou částí tady k této problematice. Takže prakticky asi ano.

Výzkumník: Chcete ještě něco dodat k dětské agresivitě?

Respondentka 4: Já bych nad dětmi nelámala hůl. Ono samozřejmě je doba, jaká je, ale nelámala bych hůl a nebrala bych to šmahem, že děti jsou agresivní. Tímto bych to asi ukončila (smích)

Výzkumník: Já Vám tedy děkuju za rozhovor.

Rozhovor s respondentkou číslo 5

Výzkumník: Děkuji za představení. Já teda přeju k té první otázce. Jaké si myslíte, že jsou spouštěče agresivního chování u dětí?

Respondentka 5: Tak samozřejmě když se neděje podle jeho vůle, jak by si to představoval a hodně taky záleží na tom, jak je vlastně to dítě vedené z domu, jestli opravdu je jako zvyklé, že v každé situaci si to své prosadí anebo ne. A nebo některé děti holt dokážou v tom afektu, i když třeba běžně agresivní nejsou, tak třeba někdy ten afekt je dokáže až tak vlastně vybičovat, že pod vlivem toho začínají být agresivní.

Výzkumník: V jaké části denního režimu si všímáte, že jsou děti nejčastěji agresivní?

Respondentka 5: To je... Já nevím, já bych to nedokázala tak jako říct. Já bych řekla, že to je naprosto individuální a že tady tohle se vlastně vyskytuje. Nebo když se to vyskytuje, tak během v podstatě celého toho dne.

Výzkumník: Co podle Vás ovlivňuje agresivní chování dětí?

Respondentka 5: No tak v první řadě výchova z domu (smích). Jak jsou děti vedené. A potom teda samozřejmě se snažíme my ve školce je nějakým způsobem ovlivňovat a vysvětlovat. Ale je to bohužel teda hodně co oni přebírají vzorce chování, které vidí doma, no.

Výzkumník: S jakým typem agrese se u dětí nejčastěji setkáváte?

Respondentka 5: Tady u toho předškolního věku si asi myslím, že pořád převažuje ta fyzická. Oni ty děcka, oni to ještě neumí tak jako podat, jak potom třeba ti školáci, takže tady u těch malých dětí je to fakt takové to žduchnutí, kousnutí, štípnutí. Ale samozřejmě umí děcka i slovně napadnout, třeba předškolácci. Máme tam takový případ, takže vím že tento, taky jako předškolák to umí, ale převažuje hlavně ta fyzická.

Výzkumník: Jak často v průběhu týdne řešíte agresivní chování dítěte?

Respondentka 5: No víte, my vedeme, my vedeme děti hodně k tomu aby, když mají nějaké spory, tak aby si je řešily samy mezi sebou, jo. Snažíme se do toho opravdu co nejmíň zasahovat, ale samozřejmě když už vidíme, že to opravdu jakože nabylo takových rozměrů, že by to už ty děti nezvládly nebo je to opakované, ten agresor nereaguje na to, že mu vysvětlujeme že by neměl, tak zasahujeme. Ale nemám pocit, že by to bylo nějak časté, určitě ne. Jako párkrát do týdne se samozřejmě stane, rozhodně bych řekla, že to není dennodenně, to rozhodně ne.

Výzkumník: Jsou podle Vás v průběhu let děti více agresivnější, než tomu bylo dříve?

Respondentka 5: Já mám pocit, že ani ne. Ne, jako na těch dětech to nepozoruju, ne.

Výzkumník: Jak řešíte situaci, když se dítě chová agresivně?

Respondentka 5: (smích) Tak samozřejmě záleží na tom jak, jakou formou tu svoji agresi projevuje, ale tak snažíme se, máme ve třídě pravidla, které děti vlastně od začátku od prvního dne je s něma seznamujeme, takže oni ví, že mimo jiné je tam třeba, co se týče třeba tady té fyzické agrese, tak je tam jedno pravidlo „Chráním si své tělo“, takže vysvětlujeme dětem, že nemají sahat na druhé, že jim nemají ubližovat, že mají vlastně tu svoji bublinku. Ale snažíme se to samozřejmě co nejvíc domluvou, pořád průběžně domluvou. Vysvětlovat, vysvětlovat a vysvětlovat.

Výzkumník: A stalo se Vám někdy, že jste třeba musela použít nějaký trest?

Respondentka 5: Určitě ano a bylo to formou spíš toho, vyčlenila jsem to dítě z té skupiny. V podstatě zrovna z té činnosti, co jsme dělali. Když jsme zrovna nevím, příklad, byli jsme na koberci a seděli jsme tam v kroužku a opravdu mně tam to jedno dítě, opravdu pořád a pořád jedno dítě vedle sebe napadalo, tak si šlo chvíličku sednout ke stolečku, přemýšlej nad tím, co jsi dělal špatně. Když na to přijdeš, nebudeš to dělat, vrátíš se za nama. Jo, prostě musí si to ty děcka uvědomit. Když opravdu nepomáhá taková nějaká ta domluva, tak ano touhle formou ho na chvíli vyčleníme. V podstatě je to takový jakože trest, protože zrovna jsme třeba hráli hru nebo něco, vím že to dítě by chtělo, ale tímhle způsobem, aby oni si uvědomili, že je to špatně, tak ano. Chvíličku z toho kolektivu ho vyčleníme ven.

Výzkumník: Spolupracují s Vámi rodiče při řešení agresivního chování jejich dítěte?

Respondentka 5: Určitě. V tomhle jakože máme dobré zkušenosti, my teda se nesnažíme rodičům sdělovat, že se tehdy stalo to. Opravdu už to musí být takový jakože markantnější způsob toho agresivního chování. Ale co jsme kdy měli nějaké zkušenosti, že jsme se kontaktovali s rodičema, sešli jsme se s něma, tak vždycky jsme viděli z té jejich strany opravdu zájem, že měli zájem to řešit, protože prostě chápali, že v podstatě to děláme pro dobro toho dítěte, a ne aby si maminka řekla, že jakože takhle je to správně. Takže co se týče spolupráce s rodičema v tomhle, tak musím říct že ano.

Výzkumník: Jaké agresivní chování ještě řešíte v rámci kolektivu a jaké už je potřeba řešit s rodiči?

Respondentka 5: No tak v tom kolektivu, říkám, my tam máme pravidla. Takže vysvětlujeme, ukazujeme si pravidla. Kdykoliv se něco takového objeví, jakože už začne být častěji, že jako děti začínají chodit, začínají si stěžovat, tak už si sedneme s dětima si o tom povíme, proč to takhle děláme, proč to neděláme. Ale snažíme se to pořád řešit v rámci toho kolektivu, ale pokud do toho už opravdu musíme nějakým způsobem vtáhnout i ty rodiče, tak už to musí být taková jakože, co my neodkážeme ovlivnit. Co se týče chování dětí ve školce, tak to si myslím, že to všechno zvládneme, ale když dítě je agresivní v tom, že třeba se dozvíme, že napodobuje chování, co dělá tatínek doma mamince nebo něco takového, tak prostě v tomhle případě už kontaktujeme rodiče, protože vlastně potřebujeme, aby oni to ošetřili v první řadě doma. A my potom teda v té školce potom na ně navázali a vysvětlovali tomu dítěti, že tohle je jako špatná cesta, ale oni to musí v první řadě vidět doma, že tam je to jako špatně. To už ale, to se jakože často nestává.

Výzkumník: Jakým způsobem se snažíte předcházet agresivnímu chování dětí?

Respondentka 5: Pořád znovu Vám zopakuju, co jsem říkala ty pravidla (smích). Opravdu prostě jedeme přes ty pravidla, děcka velice rychle pochopí, co pravidla znamenají, a už aji kolikrát třeba nemusíme si to říkat, už stačí, že to dítě vezmu za ruku, přijdeme k tomu obrázku, já mu na to ukážu a oni už ví, jo. Ale samozřejmě myslím si, že máme v té třídě nastolené takové klima nebo snažíme se tam s kolegyní pořád mít takové klima, aby ty děti neměly důvod být agresivní na ty ostatní. Takže prostě klidné prostředí v první řadě, aby měly děti dostatek činností, které je baví. Nemluvím jen o řízených činnostech, ale o hře a vlastně, aby oni měli pořád co dělat, aby neměli důvod vlastně nějak jakože agresivně na ty svoje kamarády potom nějak útočit nebo tak něco.

Výzkumník: Zařazujete občas i do programu hry na zvládnání agrese?

Respondentka 5: No, to zas tak úplně není o té agresi, protože ta agrese, když už se to tam objeví, tak je to opravdu jenom takové, jak jsem Vám říkala takové to fyzické. Ale kolikrát vidím, že ty děcka fakt jsou situace, kdy jsou plní energie, vidím že potřebují tu energii vybit, tak v ten moment samozřejmě pohybové hry, takové ty běhací ideálně. Nejlépe, když je venku krásně, tak se oblečeme a jdeme ven vyřadit a jde se vybíjet energie. Ale samozřejmě má to potom i za následek v té školce, když máme různé pohybové činnosti, kdy já z nich opravdu potřebuji tu energii dostat ven, tak pak na závěr si dáme tu klidovou část, abych já se s nima pak mohla nějakým způsobem domluvit, aby se zklidnili (smích).

Výzkumník: Myslíte, že máte dostatek informací o dětské agresivitě?

Respondentka 5: Já si myslím, že dostatek informací nebudeme mít nikdy (smích). Samozřejmě máme informace, že, protože na různých seminářích se určitě věnují lektori, máme samozřejmě i nějakou literaturu, různé odborné časopisy. Ale jako za mě, já vítám každý další nebo každou další možnost, kdy máme možnost se dozvědět ještě cokoliv dalšího, protože samozřejmě určitě nevíme všechno a pořád máme ještě co čerpat.

Výzkumník: Mojí další otázkou právě je, kde vyhledáváte informace o dětské agresivitě?

Respondentka 5: Jako neměla jsem ještě důvod, že bych si vyloženě hledala tady tohle téma. Spíš opravdu je to vždycky součást něčeho, co je nám nabídnuto, takže opravdu tady jako ty různé semináře nebo tak. Kdybych něco takového jako chtěla se informovat, tak samozřejmě bych hledala na různých tady těch portálech školství a tak dále. Zatím jsem teda neměla možnost, vždycky to bylo v rámci jakože něčeho.

Výzkumník: To jsem se právě chtěla zeptat, jestli jste se účastnila nějakého kurzu dalšího vzdělávání pedagogů, který by byl právě zaměřen jenom na tu dětskou agresivitu?

Respondentka 5: Ne, to bylo vždycky v rámci nějakých seminářů, jako přímo na tu agresivitu, tak to jsem nebyla.

Výzkumník: Ode mě to bude všechno, já Vám moc děkuju za informace. Chtěla byste ještě něco dodat?

Respondentka 5: Za mě je to taky všecko. Děkuju.